

Zoran P. RAŠOVIĆ*

CRNA GORA I EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Apstrakt: Rad predstavlja uvodno izlaganje na Okruglom stolu „Vladavina prava i Evropski sud za ljudska prava“, održanom 28. februara 2020. godine, u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti. U njemu se ukazuje na najvažnije pravne aspekte odnosa između Crne Gore i Evropskog suda za ljudska prava. Najprije je dat istorijsko-pravni prikaz zakonodavstva Crne Gore, iz kojeg se vidi da su se još u Knjaževini Crnoj Gori propisivala određena ljudska prava, koja se kasnije štite Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Maja 2007. godine, Komitet ministara Savjeta Evrope pozvao je Crnu Goru da postane članicom ove organizacije i priznao joj svojstvo ugovorne strane u svim zaključenim ugovorima sa njom, sa retroaktivnim dejstvom od 6. juna 2006. godine. Sistem zaštite ljudskih prava uspostavljen Konvencijom je supsidijaran domaćim sistemima koji štite ljudska prava. Evropski sud za ljudska prava može rješavati neku stvar tek nakon što su iscrpljena sva domaća pravna sredstva. To podrazumijeva da je podnosilac zahtjeva redovno upotrijebio pravna sredstva koja su djelotvorna, dovoljna i na raspolaganju u odnosu na njegove zahtjeve.

Кljučне riječi: Crna Gora, Evropski sud za ljudska prava, ljudska prava, imovina, zaštita ljudskih prava

1. UVODNE NAPOMENE

Davno je kazano da su praksa i teorija u tijesnoj, a ja bih rekao i neraskidivoj vezi. Ja držim da tu ne treba naročitog dokaza, ali mislim da neće biti suvišno podsjetiti i ovom prilikom da je suština naučnog metoda

---

* Akademik Zoran P. Rašović, redovni član Crnogorske akademije nauka i umjetnosti i redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore

u uzimanju istine za istinu, ma gdje, ma kad se i ma kojim se načinom otkrila. Istini je okrenuta i sudska praksa, s tom razlikom što se u njoj istina otkriva u zato nadležnom organu, u razumnom roku i propisanim načinom. Međutim, za razliku od nauke kod koje se duži put toleriše, nedopušteno je da u sudskoj praksi otkrivanje istine nerazumno dugo traje.

S druge strane, i sudska praksa i nauka teže, utiču i pospješuju da zakoni budu upodobljeni čovjeku i njegovom postojanju, i to ne samo od momenta kad čovjek staje na umstvenu ili radnu snagu, ili od momenta od kad mu je ime upisano u knjigu rođenih, nego od momenta bez koga upis ili punoljetstvo nijesu nikako mogući, a to je momenat rođenja, a kada je to u njegovom interesu, i od momenta začeca.

Poštovani prijatelji,

Jedna od najvećih vrijednosti ustavnog poretka Crne Gore je vladavina prava. Ova vrijednost jača ako se u državi podržava i jača autoritet zakona. Crna Gora ima tu privilegiju da i danas može Evropi i svijetu podičiti se jednim zakonikom koji gospodari nad zakonima slovenskog juga. To je Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru od 1888. godine, čiji je tvorac jedan od najvećih zakonopisaca u ondašnjoj Evropi, čuveni Cavtatčanin Valtazar Bogišić. Zakonik istinski dubok i po pravničkim idejama i po savremenosti i po snažnoj personalnosti njegovog pisca. Zakonik koji je rječitije progovorio od pjesnika, progovorio iz svakog krša Crne Gore, ne zatrijevši pritom duboku vezu sa najboljim evropskim zakonodavstvom onoga vremena: francuskim, bavarskim, saksonskim, ciriškim, grizonskim, italijanskim, kao i njemačkim i švajcarskim građanskim zakonikom u nastajanju.

Šezdeset dvije godine prije Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, OIZ za Knjaževinu Crnu Goru je sadržavao neka od prava i zabrana koja se danas na osnovnu konvencijskog prava primjenjuju u Evropskom pravu za ljudska prava u Strazburu. Držim da je nužno da ovom prilikom podsjetim na neka evropska rješenja iz Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru, donesenog prije 132 godine, koja imaju života i koja su za narode u Crnoj Gori jedan trajan zavjet i istovremeno jedno osjećanje tla i ognjišta Crne Gore.

Pogledajmo uostalom kako glase neke od savremenih odredaba tog velikog zakonika, koje nekoliko decenija prethode rješenjima iz Konvencije:

I Zabrana ropstva je regulisana u članu 8 OIZ-a: „Neće se priznavati ni oni inostrani zakoni koji bi bili protivni blagonaravljju (785), ili

bi povlađivali kakvu nečovječnu ustanovu (npr. ropstvo) koja se ne trpi u Crnoj Gori.”

II Jednakost pred zakonom i zabrana svake diskriminacije je regulisana u članu 11 OIZ-a: „Kakav god ko bio po svojoj moći i položaju u svijetu: bio bogat ili siromah, znatan ili neznatan, zakoni će koji vladaju imovinskim pravima i poslovima, biti u svemu jednaci za njega kao i za sav ostali svijet. U tome neće imati nikakva preimućstva ni sam Vladalac.”

III Zabrana diskriminacije po osnovu vjere je uređena u članu 12 OIZ-a: „Ni razlika vjere ne donosi nikakve razlike u imovinskim pravima, jer su zakoni koji ih se tiču jednaci za hrišćane svake crkve, kao i za nehrišćane koje bilo vjere.”

IV Jednakost pred zakonom i zabrana diskriminacije po drugim osnovama je uređena u članu 13 stav 1 OIZ-a: „Isto tako, tjelesne i duševne razlike među ljudima ne krnje jednakosti u imaoništvu ni u imovinskome pravu uopšte, jer je ta jednakost istovjetna za muško i žensko, za staro i mlado, za zdravo i nezdravo.”

V Mirno uživanje imovine (svojine) je uređeno u članu 16 stav 1 OIZ-a: „Svačije je imanje sveto i neprikosnoven. Ko nije voljan, nije nikako dužan, za kako bilo visoku cijenu, ustupiti što kome iz imanja svoga.”

VI Oduzimanje prava svojine (uslovi za eksproprijaciju) je uređeno u članu 16 stav 2 OIZ-a: „Jedini se izuzetak tome osnovnom pravilu može dopustiti u slučaju zamašnije javne (narodne) potrebe; samo u takome slučaju, državna Vlast može iskupiti iz čije drago imovine kakvu stvar ili pravo. Ali tada, vrijednost iskupljene stvari ili prava i šteta (923, 924) koja otuda dolazi njihovu imaocu, treba da se potpuno namiri, i to najdalje do predaje onoga što je iskupljeno.”

VII Prava na pristup sudu je uređeno u članu 17 stav 1 OIZ-a: „Svak je vlastan, radi zaštite i postizanja svojih imovinskih prava, obraćati se k sudovima, gdje će, ko god on bio, nalaziti potpuno jednaku pravdu.”

VIII Zaštita prava ličnosti je uređena u članu 581 OIZ-a: „Ko bi na koga zlomisleno nalagao, rasprostr'o lažive glasove o njegovu poštenju, poslovima, imetku, značaju, vještini i o drugim prilikama koje ga se tiču, te mu time prouzrokovao imovinsku štetu, sud će, prema posljedica tih glasova, omjeriti naknadu a krivac će je namiriti.

Ipak, kad ko, kome je zbilja stalo da sazna istinu o nečijem življenju i prilikama, zapita koga o tome, a ovaj mu po istini kaže, kazivalac nije odgovoran, ako nije u tome bilo kakva zla lukavstva njegova.”

IX Suđenje po pravdi i pravici je uređeno u članu 782 stav 1 OIZ-a: „Tek, kad ni u zakonu ni u običaju nema prilična pravila za neki posao,

a nije ga moguće ni podobjem (3) naći, pravda i pravica postaju za sudca neposrednim izvorom, iz koga on pravce treba da crpi svoje pravilo, prema osobitoj prirodi posla koji se sudi. Ta se radnja i zove: *sudjenje po pravdi i pravici.*”

X Rodno senzitivni jezik uređen je u članu 955 OIZ-a: „Gdje se god u ovome Zakonu sretaju riječi: čovjek, drug, maloljetnik, imaoNIK itd, pod tim se riječima razumije ne samo muško čeljade, nego i žensko, ako na pojedinim mjestima zakon izrečno ne kaže da je riječ jedino o muškome, ili se taj izuzetak jasno ne izvodi iz smisla samoga zakona.”

Prije 131 godinu Naredbom Ministarstva pravde Vlade Crne Gore o potpisivanju sudskih spisa u višečlanim sudovima od 8/20. decembra 1899. godine po prvi put se u jednom pravnom aktu Crne Gore izričito pominje zaštita ljudskih prava: „I na ovome mjestu treba svima napomenuti da nijedan činovnik, a na po se sudski — kome je povjeren uzvišen zadatak da rješava sporove o najbitnijim i najsvetlijim ljudskim pravima, kao što je vlastina, lična bezbjednost itd, nijedan velimo činovnik ne može i ne smije skinuti odgovornost za rad, koji mu je povjeren... Sudije su pak, kao čuvari zakona i pravde, u najvišoj mjeri odgovorni za svako svoje sudsko djelo.”

Naredbom Ministarstva pravde Velikom sudu i svim oblasnim sudovima o ubrzanju postupka u parnicama zbog dugova od 5/18. aprila 1904. godine, radi zaštite suđenja u razumnom roku i izvršenja sudskih odluka propisano je:

1. „Da se cio postupak ima svršiti i rešenje donijeti po takvim tužbama pred kapetanskim sudom u roku od 10 dana, pred oblasnim u roku od 30, a pred Velikim sudom u roku od osam dana najdalje.

2. Istoga, a najdalje idućega dana, kad se to rešenje donese i strankama saopšti, ima se poslati na izvršenje, ako je postalo izvršno, a ako ne bude postalo izvršno a stranke bi apelaciju izjavile, ima se sa svima spisima uputiti nadležnom sudu na pregled i rešenje.

3. Čim to rešenje, koje je u smislu prethodne tačke postalo izvršno, dođe sudu koji ga ima izvršiti, odmah će preduzeti mjere da se isto u predviđenom roku izvrši.”

U članu 151 Ustava Knjaževine Crne Gore od 1905. godine je na jasan i izričit način propisana obaveza obrazloženja sudske odluke: „U svakoj presudi i svakom rješenju moraju se navesti razlozi i zakonske odredbe na kojima su oni osnovani.”

Obrazloženje presude je jedan od zahtjeva Evropskog suda za ljudska prava (aspekt prava na pravično suđenje). U predmetu Vidaković protiv

Crne Gore (predstavka podnijeta 2. juna 2006. godine)¹, Evropski sud za ljudska prava je tim povodom zauzeo sljedeći stav: „Sud ponavlja da član 6 stav 1 obavezuje sudove da obrazlože svoje presude, ali se ne može smatrati da se traži detaljan odgovor na svaki argument (vidite Van de Hurk protiv Holandije 19. april 1994. godine, stav 61, Serija A br. 288; Perez protiv Francuske [VV], br. 47287/99, stav 81, Evropski sud za ljudska prava 2004 I). Obim ove obaveze za davanje obrazloženja može varirati u odnosu na prirodu odluke. Štaviše, neophodno je uzeti u obzir, inter alia, različitost predloga koje stranka u postupku može iznijeti pred sudovima i različitost koja postoji kod država potpisnica u smislu ustavnih odredaba, običajnog prava, pravnog mišljenja i prezentacije i nacrtu presuda. Prema tome, pitanje da li je sud propustio da ispuni obavezu da navede obrazloženje, koje proističe iz člana 6, može se samo razmatrati u svijetlu okolnosti predmeta. Ukoliko bi predlozi, ako bi bili prihvaćeni, bili odlučujući za ishod predmeta, zahtijevali bi poseban i hitan odgovor suda u presudi (vidite Ruiz Torija protiv Španije, 9. decembar 1994. godine, stav 29–30, Serija A br. 303 A; Hiro Balani protiv Španije, 9. decembar 1994. godine, stav 27–28, Serija A br. 303 B).”

2. CRNA GORA I EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA I OSNOVNIM SLOBODAMA

Državna zajednica Srbije i Crne Gore potpisala je Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama 3. aprila 2003. godine. Deponovanje ratifikacionih dokumenata izvršeno je 3. marta 2004. godine i od tog datuma se primjenjuje na državnu zajednicu.

Pismom Komitetu ministara Savjeta Evrope od 6. juna 2006. godine, Crna Gora je iskazala zainteresovanost za priznavanje sukcesije za sve ugovore zaključene sa Savjetom Evrope u kojima je Državna zajednica bila ugovorna strana. Maja 2007. godine, Komitet ministara Savjeta Evrope pozvao je Crnu Goru da postane članicom Savjeta i priznao joj svojstvo ugovorne strane u svim zaključenim ugovorima sa Savjetom Evrope, sa retroaktivnim dejstvom od 6. juna 2006. godine (dan podnošenja zakona). Prema odluci Komiteta ministara, Konvencija je na Crnu Goru trebala da se primjenjuje od 6. juna 2006. godine.

---

¹ Odluka je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 70/2016 od 9. 11. 2016. godine.

Sistem zaštite ljudskih prava uspostavljen Konvencijom je supsidijaran domaćim sistemima „koji čuvaju ljudska prava”. Izbor najprikladnijeg sredstva za postizanje tog cilja je „stvar odluke domaćih vlasti”.

Evropski sud za ljudska prava može rješavati neku stvar tek nakon što su iscrpljena sva domaća pravna sredstva. To podrazumijeva da je podnositelj zahtjeva „redovno upotrijebio pravna sredstva koja su djelotvorna, dovoljna i na raspolaganju u odnosu na njegove pritužbe”.

Tumačenja i primjena domaćeg prava je prvenstvena dužnost nadležne vlasti određene države (u prvom redu sudova), budući da su one po prirodi stvari „posebno kvalifikovane za rješavanje pitanja koja nastaju s tim u vezi”. To je posebno tako u slučajevima kada se „predmet odnosi na složena pitanja tumačenja domaćeg prava”. Uloga Evropskog suda za ljudska prava je ograničena na utvrđivanje da li su dejstva takvog tumačenja u skladu sa Konvencijom.

Protokol br. 15 u odnosu na Crnu Goru uvodi izmjenu po kojoj se predstavka može podnijeti nakon 4 mjeseca (skraćivanja roka) jer je prvobitni rok 6 mjeseci. Ovaj protokol u odnosu na Crnu Goru potpisan je i ratifikovan istog dana, 8. 11. 2013. godine. Protokol nije stupio na snagu ni u jednoj državi potpisnici.

Protokol br. 16 dozvoljava sudovima da zatraže od Evropskog suda za ljudska prava savjetodavno mišljenje o načelima koja se odnose na tumačenje ili primjenu prava i o slobodama garantovanih Konvencijom i protokolima uz nju. Ovaj protokol Crna Gora nije potpisala ni ratifikovala. Stupio je na snagu u Albaniji, Andori, Jermeniji, Estoniji, Finskoj, Francuskoj, Gruziji, Grčkoj, Litvaniji, Holandiji, San Marinu, Slovačkoj, Sloveniji i Ukrajini.

U predmetu Mugoša protiv Crne Gore (Predstavka br 76522/12),² Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „42. Sud podsjeća da se na osnovu člana 35 stav 1 Konvencije može baviti samo predstavkama koje se podnesu u roku od šest mjeseci od datuma kada se donese konačna odluka pred domaćim sudovima. Primarna svrha pravila roka od šest mjeseci je da održi pravnu sigurnost obezbjeđujući da predmeti koji pokreću pitanja u skladu sa Konvencijom budu ispitani u razumnom roku, i da zaštiti vlasti i druga lica da budu držani u stanju nesigurnosti na duži vremenski period (vidite Mocanu i drugi protiv Rumunije [VV], br.

² Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 62/2016 od 30. 9. 2016. godine.

10865/09, 45886/07 i 32431/08, stav 258, ECHR 2014. (izvodi)). Ovo pravilo takođe obezbjeđuje potencijalnom podnosiocu predstavke dovoljno vremena da razmotri da li da podnese predstavku i, ukoliko to uradi, da odluči o posebnim žalbama i argumentima koje će podnijeti (vidite Sabri Gunes protiv Turske [VV], br. 27396/06, stav 39, 29. jun 2012. godine). 43. Period od šest mjeseci počinje da teče sledećeg dana od dana pismenog ili usmenog izricanja konačne presude ili od kada je podnosilac predstavke ili njegov zastupnik sa njom upoznat, a ističe šest kalendarskih mjeseci kasnije, bez obzira na trajanje kalendarskog mjeseca (vidite Otto protiv Njemačke (odluka) br. 214526/06, 10. novembar 2009. godine). Na državi je koja se oslanja na neispunjavanje roka od šest mjeseci da utvrdi datum kada je podnosilac predstavke postao svjestan konačne domaće odluke (vidite Sahmo protiv Turske (odluka) br. 37415/97, 1. april 2003. godine). 44. Što se tiče konkretnog predmeta, Sud je mišljenja da ustavna žalba u Crnoj Gori može u principu da se smatra djelotvornim pravnim lijekom od 20. marta 2015. godine (vidite Siništaj i drugi protiv Crne Gore, br. 1451/10, 7260/10 i 7382/10 stav 123, 24. novembar 2015. godine). Podnosilac predstavke u predmetnom slučaju, je, ipak, iskoristio ovaj pravni lijek čak i prije ovog datuma i Ustavni sud je zaista usvojio njegovu prvu ustavnu žalbu i ukinuo spornu odluku Apelacionog suda (vidite gornji stav 15). U tom smislu, Sud smatra da je podnosilac predstavke mogao razumno vjerovati da je njegova druga ustavna žalba imala izgleda za uspjeh i da je sa tog razloga vremenski rok od šest mjeseci trebao da počne da teče od dana kada je podnosiocu predstavke dostavljena odluka Ustavnog suda 20. aprila 2012. godine (vidite mutatis mutandis, Siništaj i drugi, gore navedeno, stav 130). 45. Sud dalje primjećuje da je konačno rješenje koje je donio Ustavni sud dostavljeno ZIKS-u 23. maja 2013. godine. Strane su u tome saglasne. Podnosilac predstavke, ipak, i dalje tvrdi da je dobio rješenje dva dana kasnije. Vlada nije dostavila povratnicu ili bilo koji dokaz kojim bi se dokazalo suprotno, već tvrdi da, s obzirom da se podnosilac predstavke nalazi u pritvoru u ZIKS-u i da u tom trenutku nije imao pravnog zastupnika, datum kada je rješenje dostavljeno ZIKS-u treba da bude smatran kao datum kada ga je podnosilac predstavke primio. Drugim riječima, vremensko ograničenje od šest mjeseci treba da se računa od dana kada je odluka dostavljena ZIKS-u. 46. Sud ponavlja u ovom smislu, kao što je gore navedeno, da se vremenski okvir od šest mjeseci računa od dana kada je relevantna odluka dostavljena podnosiocu predstavke ili njegovom punomoćniku (vidite gornji član 43). Kada bi bilo drugačije, stvorile bi se velike mogućnosti za

zloupotrebu, npr. dozvoljavanjem različitim institucijama, u konkretnom slučaju ZIKS-u, da zadržavaju predmetno rješenje duže, čak i na neograničen vremenski period, i time onemogućće podnosiocu predstavke da iskoristi dostupne pravne lijekove ili da se obrati međunarodnim sudovima, ili da to uradi prekasno. S obzirom da Vlada nije ponudila dokaz za suprotno, Sud je prihvatio kao vjerodostojan navod podnosioca predstavke da je rješenje primio 25. maja 2012. godine. Period od šest mjeseci koji je propisan članom 35 stav 1 Konvencije shodno tome počinje da teče od 26. maja 2012. godine i istekao je 25. novembra 2012. godine (vidite Otto protiv Njemačke (odluka) gore navedena), a podnosilac predstavke je predstavku podnio 24. novembra 2012. godine, što jeste u okviru vremenskog roka od šest mjeseci. Vladin prigovor u ovom smislu s toga se mora odbiti. 47. Sud konstatuje da predstavka nije očigledno neosnovana u smislu značenja člana 35 stav 3 (a) Konvencije. Dalje konstatuje da nije neprihvatljiva ni po kom drugom osnovu. S toga se mora proglasiti prihvatljivom.”

U predmetu Sreten Glendža protiv Crne Gore (Predstavka br. 7321/12),³ Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „32. Sud ponavlja da, prema njegovoj utvrđenoj sudskoj praksi, svrha pravila da se moraju iscrpiti domaći pravni lijekovi, pohranjenog u članu 35 stav 1 Konvencije, jeste da se pruži prilika državama potpisnicama Konvencije da spriječe ili isprave navodne povrede prije nego što se predmet iznese pred Sud u Strazburu. Međutim, jedini pravni lijekovi koji se po Konvenciji moraju iscrpiti su oni koji su relevantni za povrede koje se navode i koji su u isto vrijeme dostupni i dovoljni (v. Selmouni protiv Francuske [GC], br. 25803/94, stav 75, ECHR 1999 V; i McFarlane protiv Irske [GC], br. 31333/06, stav 107, 10. septembar 2010. godine). 33. Postojanje takvih pravnih lijekova mora biti dovoljno sigurno, i to ne samo u teoriji nego i u praksi, i ukoliko nije tako oni nemaju potrebnu dostupnost i djelotvornost, pa je na tuženoj državi da utvrdi da su ti razni uslovi ispunjeni (v. Vernillo protiv Francuske, 20. februar 1991, stav 27, Serija A br. 198; i Dalia protiv Francuske, 19. februar 1998, stav 38, Izvještaji o presudama i odlukama 1998 I). 34. Kada se ovaj teret dokazivanja zadovolji, onda je na podnosiocu predstavke da pokaže da je pravni lijek, koji je ponudila Vlada zapravo bio upotrijebljen, ili da je iz nekog razloga

³ Odluka je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 53/2015 od 18. 9. 2015. godine.

bio neadekvatan i nedjelotvoran u konkretnim okolnostima predmeta, ili da su postojale posebne okolnosti koje su ga oslobađale od obaveze da ga upotrijebi (v. Dankevich protiv Ukrajine, br. 40679/98, stav 107, 29. april 2003. godine).”

U predmetu Vukelić protiv Crne Gore (Predstavka br. 58258/09),⁴ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „79. Sud ponavlja da, prema njegovoj utvrđenoj sudskoj praksi, svrha pravila o iscrpljivanju domaćih pravnih lijekova u članu 35 stav 1 Konvencije jeste da se Strani ugovornici pruži prilika da spriječi ili ispravi navodnu povredu prije nego što bude izvedena pred Sud. 80. Međutim, Konvencija propisuje da se moraju iscrpiti samo oni lijekovi koji se odnose na navodne povrede i koji su u isto vrijeme dostupni i dovoljni (v. presude u predmetima Selmouni protiv Francuske [GC], br. 25803/94, stav 75, ECHR 1999 V, McFarlane protiv Irske [GC], br. 31333/06, stav 107, 10. septembar 2010. godine). Postojanje takvih lijekova mora biti dovoljno sigurno ne samo u teoriji već i u praksi, a ukoliko to nije slučaj onda oni nemaju propisanu dostupnost i djelotvornost; odgovornost je tužene države da utvrdi da su ovi različiti uslovi ispunjeni (v. presudu u predmetu Vernillo protiv Francuske, 20. februar 1991. godine, stav 27, Serija A br. 198; i Dalia protiv Francuske, 19. februar 1998. godine, stav 38, Izvještaji 1998-I). 81. Kada se ispuni ovaj teret dokazivanja, odgovornost je podnosioca predstavke da utvrdi da je pravni lijek koji je obezbijedila Vlada zapravo bio upotrijebljen ili da je iz nekog razloga bio neadekvatan i nedjelotvoran u konkretnim okolnostima predmeta ili da su postojale posebne okolnosti koje su ga oslobađale od obaveze da ga upotrijebi (v. presudu u predmetu Akdivar i drugi, citirana u tekstu ove presude, stav 65). 82. U primjeni ovog pravila kontekst se mora uzeti u obzir na pravi način. Shodno tome, Sud prepoznaje da se član 35 stav 1 mora primjenjivati uz određeni stepen fleksibilnosti i bez pretjeranog formalizma (v. presudu u predmetu Akdivar i drugi, citiranu u stavu 69 ove presude). Sud dalje prepoznaje da pravilo o iscrpljivanju nije ni apsolutno niti može da se primjeni automatski; u razmatranju da li je ono poštovano od suštinskog je značaja uzeti u obzir konkretne okolnosti svakog pojedinačnog predmeta (v. presudu u predmetu Van Oosterwijck protiv Belgije, 6. novembar 1980. godine, stav 35, Serija A br. 40). To znači, između ostalog, da Sud

---

⁴ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 52/2013 od 8. 11. 2013. godine.

mora realistično da uzme u obzir ne samo postojanje formalnih pravnih lijekova u pravnom sistemu Strane ugovornice o kojoj je riječ, već i opšti kontekst u kome oni funkcionišu, kao i lične okolnosti podnosioca predstavke (v. presudu u predmetu *Akdivar i drugi*, citirano u stavu 69 ove presude). Sud mora da ispita da li je, kada se uzmu u obzir sve okolnosti predmeta, podnosilac predstavke učinio sve što se od njega razumno moglo očekivati da iscrpi domaće pravne lijekove (v. *EVT Company protiv Srbije*, br. 3102/05, stav 37 in fine, 21. jun 2007. godine). 83. I na kraju, Sud je već konstatovao da bi bilo nerazumno tražiti od podnosioca predstavke da podnese kontrolni zahtjev na osnovu Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku u predmetu u kome je domaći postupak u toku niz godina prije donošenja tog zakona i kada se iz navoda Vlade ne mogu izvući zaključci o njegovoj djelotvornosti (v. *Boucke protiv Crne Gore*, br. 26945/06, stavovi 72–74, 21. februar 2012. godine; kao i, mutatis, mutandis, *Živaljević protiv Crne Gore*, br. 17229/04, stavovi 60–65, 8. mart 2011. godine). Sud je, međutim, zadržao pravo da ponovo razmotri svoj stav ukoliko Vlada, u odnosu na konkretne predmete, pokaže da je ovaj pravni lijek djelotvoran (v. *Živaljević*, citirano u stavu 66 ove presude).”

U predmetu *Živaljević protiv Crne Gore* (Predstavka br. 17229/04),⁵ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „52. Sud ponavlja da, u skladu sa utvrđenom sudskom praksom Suda, svrha pravila o iscrpljivanju domaćih pravnih lijekova u članu 35 stav 1 Konvencije jeste da se stranama ugovornicama obezbijedi mogućnost da spriječe ili isprave navodne povrede prije nego što budu izvedene pred Sud. 53. Međutim, jedini pravni lijekovi za koje Konvencija propisuje da moraju da budu iscrpljeni su oni pravni lijekovi koji se odnose na navodne povrede i koji su u isto vrijeme dostupni i dovoljni (v. *Selmouni protiv Francuske* [GC], br. 25803/94, stav 75, ECHR 1999. V, *McFarlane protiv Irske* [GC], br. 31333/06, stav 107, ECHR 2010-...). 54. Postojanje takvih pravnih lijekova mora biti dovoljno sigurno ne samo u teoriji, već i u praksi, a ukoliko to nije slučaj oni nemaju ni potrebnu dostupnost ni djelotvornost, a odgovornost je tužene države da utvrdi da su ti razni uslovi ispunjeni (v. *Vernillo protiv Francuske*, 20. februar 1991. godine, stav 27, Serija A br. 198, i *Dalia protiv Francuske*, 19. februar 1998. godine, stav 38,

⁵ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 9/2012 od 10. 2. 2012. godine.

Izveštaji 1998-I). 55. Kada se zadovolji ovaj teret dokazivanja, tada je odgovornost podnosioca predstavke da utvrdi da su pravni lijekovi koje je ponudila Vlada u suštini iskorišćeni, ili da su iz nekog razloga neadekvatni ili nedjelotvorni u naročitim okolnostima predmeta, ili da su postojale posebne okolnosti koje podnosioca predstavke oslobađaju od uslova da ih koriti (v. Dankevich protiv Ukrajine, br. 40679/98, stav 107, 29. april 2003. godine).”

U predmetu Tomić i ostali protiv Crne Gore (Predstavke br. 18650/09, 18676/09, 18679/09, 38855/09, 38859/09, 38883/09, 39589/09, 39592/09, 65365/09 i 7316/10),⁶ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „53. Sud ponavlja da nije njegova uloga da ispituje kako nacionalni sudovi tumače domaće pravo. Slično tome, nije u principu njegova funkcija da upoređuje različite odluke domaćih sudova, čak ni ako se radi o očigledno sličnim postupcima; Sud mora da poštuje nezavisnost tih sudova (v. Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske [GC], br. 13279/05, §§ 49–50, 20. oktobar 2011, i drugi ovdje citirani izvori). Takođe se smatra da određene razlike u tumačenju mogu da se prihvate kao inherentno svojstvo svakog sudskog sistema koji se kao i crnogorski baziraju na mreži prvostepenih i žalbenih sudova koji imaju nadležnost na određenoj teritoriji (v. mutatis mutandis, Tudor Tudor protiv Rumunije, br. 21911/03, stav 29, 24. mart 2009). Međutim, duboke i dugotrajne razlike u praksi najvišeg domaćeg suda mogu same po sebi biti suprotne principu pravne sigurnosti, principu koji je impliciran u Konvenciji i koji predstavlja jedan od osnovnih elemenata vladavine prava (v. Beian protiv Rumunije br. 1), br. 30658/05, §§ 37–39, ECHR 2007-V (izvodi)). 54. Kriterijumi za ocjenu da li suprotne odluke domaćih vrhovnih sudova predstavljaju povredu uslova pravičnog suđenja iz člana 6 stav 1 Konvencije sastoje se od utvrđivanja da li u sudskoj praksi Vrhovnog suda postoje „duboke i dugotrajne razlike”, da li domaće pravo predviđa mehanizam za prevazilaženje ovih nedosljednosti, da li je taj mehanizam upotrijebljen, i, ukoliko je to slučaj, sa kakvim posljedicama (v. Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske [GC], citirano ranije u tekstu ove presude, stav 53). 55. I na kraju, prihvaćeno je da se ne može smatrati da kada se dva spora tretiraju na drugačiji način to dovodi do suprotstavljene sudske prakse kada je to opravdano razlikom u činjeničnim situacijama

⁶ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 41/2012 od 30. 7. 2012. godine.

o kojima je riječ (v. *mutatis mutandis*, Erol Uçar protiv Turske (dec.), br. 12960/05, 29. septembar 2009).”

U predmetu Vera Kecojević protiv Crne Gore (Predstavka od 19. februara 2009. godine),⁷ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „19. Sud podsjeća da, prema njegovoj utvrđenoj sudskoj praksi svrha pravila da se moraju iscrpiti domaći pravni lijekovi koje je predviđeno članom 35 stav 1 Konvencije jeste da se pruži prilika državama ugovornicama da spriječe ili isprave navodnu povredu prije nego što budu izvedene pred Sud (v. Vučković i drugi protiv Srbije (prethodni prigovor) (VV) br. 17153/11 i 29 drugih, stav 70, 25. mart 2014). Međutim, jedini pravni lijekovi koji se po Konvenciji moraju iscrpiti su oni koji se odnose na povrede koje se navode i koji su u isto vrijeme i dostupni i dovoljni (v. Selmouni protiv Francuske [VV], br. 25803/94, stav 75, ECHR 1999 V; i McFarlane protiv Irske [VV], br. 31333/06, stav 107, 10. septembar 2010). 20. Postojanje takvih pravnih lijekova mora biti dovoljno sigurno ne samo u teoriji, nego i u praksi, i ukoliko to nije tako oni nemaju potrebnu dostupnost i djelotvornost (v. Mocanu i drugi protiv Rumunije [VV], br. 10865/09, 45886/07 i 32431/08, stav 222, ECHR 2014 (izvodi)); na tuženoj je državi da utvrdi da su ti različiti uslovi ispunjeni (v. Sejdic protiv Italije [VV], br. 56581/00, stav 45, ECHR 2006 II; Selmouni protiv Francuske [VV], citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 74–75; Vernillo protiv Francuske, 20. februar 1991, stav 27, Serija A br. 198; i Dalia protiv Francuske (19. februar 1998. godine, Izvještaji o presudama i odlukama 1998 I), 21. Kada se ovaj teret dokazivanja zadovolji, onda je na podnosiocu predstavke da pokaže da je pravni lijek koji je ponudila Vlada zapravo bio upotrijebljen, ili da je iz nekog razloga bio neadekvatan i nedjelotvoran u konkretnim okolnostima predmeta ili da su postojale posebne okolnosti koje su ga oslobađale od obaveze da ga upotrijebi (v. Gherghina protiv Rumunije (dec.) [VV], br. 42219/07, stav 89, 9 jul 2015).”

U predmetu Đorđe Ćapin protiv Crne Gore (Predstavke br. 15573/07 i 38709/10),⁸ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „40. Vlada je navela da je predstavka predata van predviđenog vremenskog roka, pošto je presuda Višeg suda od 22. juna 2006. godine uručena

⁷ Odluka je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 23/2016 od 5. 4. 2016. godine.

⁸ Odluka je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 4/2015 od 28. 1. 2015. godine.

podnosiocu predstavke i njegovom zastupniku dana 11. jula 2006. godine odnosno 12. jula 2006. godine. Vlada je dostavila kopije relevantnih dostavnica (v. stav 13 in fine ove presude). 41. Oni su takođe naveli da čak i ako se pretpostavi da se pritužba podnosioca predstavke odnosi na odluku Osnovnog suda od 30. decembra 2006. godine, kojom se novčana kazna preračunava u zatvorsku kaznu, podnosilac predstavke nije uložio žalbu protiv te odluke i tako nije iscrpio djelotvorne domaće pravne lijekove. 42. Podnosilac predstavke naveo je da se njegova pritužba zapravo odnosi na odluku Osnovnog suda od 30. decembra 2006. godine i da je predstavka zato podnesena u šestomjesečnom roku. On je takođe naveo da nije bilo moguće uložiti žalbu na tu odluku jer je novčana kazna već bila plaćena. Sud podsjeća da je svrha pravila o šestomjesečnom roku da se unaprijedi sigurnost prava, da se obezbijedi da se predmeti u kojima se jave pitanja vezana za Konvenciju ispituju u razumnom roku i da se zaštite vlasti i druga lica od situacija nesigurnosti u dugom vremenskom periodu (v. P. M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.), br. 6638/03, 24. avgust 2004). Ovo pravilo takođe daje dovoljno vremena eventualnom podnosiocu predstavke da razmotri da li da uloži predstavku ili ne i ako se na to odluči da definiše konkretne pritužbe i argumente koje će iznijeti (v. O'Loughlin i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (dec.), br. 23274/04, 25. avgust 2005). 4. Šestomjesečni rok počinje da teče od datuma na koji je podnosilac predstavke i/ili njegov zastupnik stekao dovoljno saznanja o pravosnažnoj odluci u domaćem pravu (v. Koç i Tosun protiv Turske (dec.), br. 23852/04, 13. novembar 2008). Na državi koja se poziva na to da šestomjesečni rok nije poštovan jeste teret da utvrdi datum kada je podnosilac predstavke saznao za pravosnažnu odluku u domaćem pravu (v. Šahmo protiv Turske (dec.), br. 37415/97, 1. april 2003). 45. Što se tiče ovog konkretnog predmeta, Sud najprije konstatuje da je pritužba podnosioca predstavke u odnosu na odluku koju je donio Osnovni sud 30. decembra 2006. godine već proglašena neprihvatljivom (v. stav 3 ove presude) od strane predsjednika Odjeljenja, koji je sudio kao sudija pojedinac 24. juna 2013. godine, o čemu je podnosilac predstavke propisno obaviješten u dopisu Suda od 1. jula 2013. godine. 46. Sud dalje konstatuje da je posljednja odluka u prvoj grupi krivičnih postupaka donesena od strane Višeg suda 22. juna 2006. godine i dostavljena podnosiocu predstavke 11. jula 2006. godine. Pošto je predstavka podnesena 31. marta 2007. godine Sud zaključuje da pritužba podnosioca predstavke u ovom smislu nije podnesena na vrijeme i da mora biti odbačena po članu 35 stavovi 1 i 4 Konvencije.”

3. IZVJEŠTAJ EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA IZ 2019. GODINE

Prema Izvještaju Evropskog suda za ljudska prava do kraja 2019. godine u odnosu na Crnu Goru donesene su 53 presude (u januaru 2020. donesena je još jedna presuda). U 48 presuda je utvrđena najmanje jedna povreda Konvencije. U tri presude nije utvrđena nijedna povreda, dok se dvije presude odnose na ostalo.

Konkretnije, riječ je o sljedećim povredama Konvencije: član 2 (pravo na život — 1); član 3 (zabrana mučenja — 6); član 5 (pravo na slobodu i bezbjednost — 5); član 6 (pravo na pravično suđenje — 34, od toga samo na povredu prava na suđenje u razumnom roku u 20 povreda); član 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života — 3); član 10 (sloboda izražavanja — 2); član 13 (pravo na djelotvorno pravno sredstvo — 5); član 14 (zabrana diskriminacije — 1) i na kraju, razumije se, ne i na posljednjem mjestu, član 1 Protokola 1 uz Konvenciju (pravo na imovinu — 6).

Prema navedenom izvještaju, u 2019. godini u odnosu na Crnu Goru donesene su tri presude, od kojih je u dvije presude utvrđena barem jedna povreda.

U 2019. godini, državljani Crne Gore podnijeli su Evropskom sudu za ljudska prava 427 predstavki: u 2018 — 318; 2017 — 138; 2016 — 165. Na 10.000 stanovnika to izgleda ovako: u 2019. godini 6,86; 2018 — 5,11; 2017 — 2,22, a u 2016. godini 2,65 predstavki. Znatno povećan broj predstavki u 2019. godini, u odnosu na prethodne godine, zabrinjavajući je podatak. Od nadležnih organa se očekuje da sačine opsežnije analize o tome, da utvrde uzroke i da preduzmu mjere u cilju poboljšanja stanja.

4. IZVRŠENJE PRESUDA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Crna Gora je po osnovu presuda za ljudska prava od 2009. do 31. decembra 2019. godine isplatila 751.249,64 eura. Za isti period po prijateljskim poravnanjima isplaćeno je 490.250,70 eura. Po jednostranim deklaracijama isplaćeno je 40.762,00 eura. Ukupan iznos koji je isplaćen za navedeni period je 1.282.227,34 eura. U 2019. godini isplaćeno je 19.160,00 eura, i to po osnovu presuda 16.500,00 eura i po jednostranim deklaracijama 2.660,00 eura.

Po procentu izvršenja presuda Evropskog suda za ljudska prava (po urednosti isplate) Crna Gora je na prvom mjestu u regionu. Od prvih

presuda donesenih u Crnu Goru izvršeno je više od 90%. Po tome je naša država visoko pozicionirana i u rangu je sa zemljama sa razvijenom demokratijom.

5. PRAVO NA ŽIVOT

Član 2 Konvencije (pravo na život) je jedan od njenih glavnih članova. U njemu su sadržane osnovne vrijednosti demokratskih društava koji čini Savjet Evrope. Cilj i svrha Konvencije, kao instrumenta zaštite pojedinačnih ljudskih bića, zahtijevaju da se član 2 tumači i primjenjuje tako da „njegove zaštitne mjere budu praktične i djelotvorne”. Stoga, država mora obezbijediti da se zakonodavni okvir, radi zaštite prava na život, „pravilno sprovodi i da se povrede toga prava suzbiju i kazne”. Ovo pravo podrazumijeva materijalno-pravni i procesno pravni aspekt.

Član 2 Konvencije obavezuje državu da preduzme odgovarajuće mjere u cilju zaštite života ljudi pod njenom jurisdikcijom. Ona podrazumijeva i obavezu države da usvoji odgovarajuće (prvenstveno krivično-pravne) odredbe u cilju odvratanja od izvršenja krivičnih djela protiv lica prae-nim „spovedbenim mehanizmima za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje povreda tih odredaba”. To podrazumijeva i preduzimanje odgovarajućih operativnih mjera. Razumije se da se državi pritom ne mogu nametati „nemogući i nesrazmjerni tereti”.

Pozitivna obaveza nastaje onog časa kad se utvrdi da su nadležni državni organi „znali ili su u to vrijeme trebali znati za postojanje stvarnog i nesrazmjernog rizika za život identifikovanog lica zbog kriminalnih radnji trećih lica, te da su propustili preduzeti mjere u okviru svojih ovlašćenja, za koja se prema razumnom prosuđenju moglo očekivati da će spriječiti taj rizik”.

U predmetu *Randelović i drugi protiv Crne Gore*, (Predstavka br. 66641/10),⁹ Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „122. Sud ponavlja da obaveza propisana članom 2 da štiti pravo na život nameće državi proceduralnu obavezu da istraži smrt, ne samo od državnih službenika već i nepoznatih pojedinaca (vidjeti, na primjer, *Branko Tomasić i drugi protiv Hrvatske*, br. 46598/06, stav 62, 15. januar 2009. godine; *Tođcu protiv Turske*, br. 27601/95, stav 109 in fine, 31. maj 2005. godine; *Menson protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.)*, br. 47916/99, 6. maj

⁹ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 87/2017 od 22. 12. 2017. godine.

2003. godine). 123. Osnovna svrha istrage je da „obezbjedi efikasnu implementaciju domaćih zakona koji štite pravo na život” i osigura odgovornost odgovornih lica. Kako bi bila efikasna, istraga mora da omogući da se identifikuju i kazne odgovorne osobe. Iako nije obaveza rezultata već sredstava, svaki nedostatak u istrazi koji umanjuje mogućnost utvrđivanja okolnosti predmeta ili odgovornih osoba rizikuje odstupanje od zahtijevanih standarda efektivnosti (vidjeti, inter alia, El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije [VV], br. 39630/09, stav 183, ECHR 2012). Kada zvanična istraga vodi ka pokretanju postupaka pred domaćim sudovima, postupci u cjelosti, uključujući istragu, moraju ispuniti zahtjeve pozitivnih obaveza zaštite života na osnovu zakona. Iz prethodnog se nikako ne bi smio izvesti zaključak da bi član 2 mogao da podrazumijeva pravo podnosioca predstavke na krivično gonjenje ili kažnjavanje trećih strana za krivično djelo ili apsolutnu obavezu da se sva krivična gonjenja završe osuđujućim presudama ili tačno određenim krivičnim sankcijama. S druge strane, domaći sudovi nikako ne bi smjeli da dozvole da djela u kojima je došlo do ugrožavanja života prolaze nekažnjeno (vidjeti, mutatis mutandis, Öneriyıldız protiv Turske [VV], br. 48939/99, stavovi 95–96, ECHR 2004-XII). S obzirom da je suđenje još uvijek u toku, pitanje koje treba procijeniti nije da li su pravosudni organi, kao zaštitnici zakona za zaštitu života, bili odlučni da kazne odgovorne na odgovarajući način, već da li su postupali sa primjerenom marljivošću i brzinom (vidjeti Mučibabić protiv Srbije, br. 34661/07, stav 132, 12. jul 2016. godine). Iako mogu da postoje prepreke ili poteškoće koje sprječavaju napredovanje istrage u određenoj situaciji, brzo reagovanje organa koji ispituju navodne povrede prava na život može se generalno smatrati suštinskim u održavanju povjerenja javnosti da se oni pridržavaju vladavine prava i da sprječavaju svaku pojavu dosluha sa nezakonitim djelima ili njihovu toleranciju (vidjeti Mučibabić, gore naveden, stav 132; vidjeti, takođe, mutatis mutandis, Hugh Jordan protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 24746/94, stav 108, 4. maj 2001. godine; McCaughey i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 43098/09, stav 130, ECHR 2013; i Hemsworth protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 58559/09, stav 69, 16. jul 2013. godine).”

6. ZABRANA TORTURE

Evropski sud za ljudska prava u slučaju zahtjeva o kojemu se može raspravljati ili vjerodostojne tvrdnje da je određeno lice pretrpjelo ozbiljno zlostavljanje od strane policije, izričito zahtijeva da se sprovede djelotvorna

službena istraga. Ona mora biti takva „da dovede do otkrivanja i kažnjavanja odgovornih”. Sprovođenje ovakve istrage spada „u obavezu sredstva, a ne obavezu rezultata”.

Djelotvornost istrage podrazumijeva da su lica nadležna za sprovođenje istrage i ona koja ju sprovode nezavisna od onih koji su učestvovali u događaju. To podrazumijeva ne samo „nepostojanje hijerarhijske ili institucionalne veze, nego i praktičnu nezavisnost”.

Istraga mora biti temeljita. Svaki nedostatak istrage koji umanjuje mogućnost da se kroz nju utvrdi uzrok smrti ili odgovorno lice može „predstavljati rizik da ovaj standard neće biti zadovoljen”. U slučaju povrede zadržanog lica u policiji, država mora pružiti „uvjerljivo objašnjenje uzroka tih povreda”, u suprotnom povrijeđen je član 3 Konvencije. Isto važi i za navodno zlostavljanje koje je praćeno povredom tokom hapšenja podnosioca zahtjeva.

Pribjegavanje sili od strane policije mora biti „srazmjerno i apsolutno neophodno”, u zavisnosti od okolnosti svakog konkretnog slučaja. Upotrijebljena sila koja nije bila nužna „ponižava ljudsko dostojanstvo toga lica” i predstavlja povredu prava navedenog u članu 3 Konvencije. Evropski sud za ljudska prava u brojnim odlukama koje se odnose na takve slučajeve je primjenjivao kriterijum „stroge proporcionalnosti”.

U predmetu Milić i Nikezić protiv Crne Gore (Predstavke br. 54999/10 i 10609/11),¹⁰ Evropski sud za ljudska prava je zauzeto sljedeći stav: „90. Prema utvrđenoj sudskoj praksi Suda, kada fizičko lice ponudi kredibilnu tvrdnju da je bilo predmet ophođenja policije ili drugih sličnih subjekata koji rade u ime države koje je predstavljao povredu člana 3, dužnost je domaćih vlasti da sprovedu djelotvornu zvaničnu istragu (v. Labita protiv Italije [GC], br. 26772/95, stav 131, ECHR 2000-IV). 91. Sud s tim u vezi konstatuje da nepostojanje zaključaka iz neke istrage ne znači, samo po sebi, da je istraga bila nedjelotvorna: obaveza da se vrši istraga 'nije obaveza rezultata, već sredstva'. Ne treba svaka istraga da bude nužno uspješna niti da dođe do zaključka koji se poklapa sa prikazom događaja koji je dao tužilac; međutim, ona treba u principu da bude takva da može da dovede do utvrđivanja činjenica predmeta i, ako se ispostavi da su navodi tačni, da dovede do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih (v. Mikheyev protiv Rusije, br. 77617/01, stav 107, 26. januar

¹⁰ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 55/2015 od 30. 9. 2015. godine.

2006. godine). Kada bi bilo drugačije, opšta zabrana torture i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja bi, uprkos svom fundamentalnom značaju, bila nedjelotvorna u praksi i bilo bi moguće u nekim slučajevima da subjekti koji djeluju u ime države zloupotrijebe prava lica pod njihovom kontrolom i to bukvalno bez ikakve kazne (v. Labita [GC], citirano ranije u tekstu ove presude, stav 131). 92. Istraga mora biti detaljna, brza i nezavisna (v. Mikheyev, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 108–110, i Jasar protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, br. 69908/01, stavovi 56–57, 15. februar 2007).”

U predmetu Bulatović protiv Crne Gore (Predstavka br. 67320/10),¹¹ Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „119. Sud je već izrazio stav da velika prenatrpanost predstavlja sama po sebi problem po članu 3 Konvencije (v. Kadikis protiv Letonije (br. 2), br. 62393/00, stav 52, 4. maj 2006. godine). Konkretno, utvrđena je povreda člana 3 u predmetu gdje je podnosilac predstavke bio pritvoren gotovo devet mjeseci u izuzetno prenatrpanom prostoru (10 m² na četiri osobe) sa malim pristupom dnevnoj svjetlosti, ograničenom dostupnošću tekuće vode, naročito tokom noći i jakim mirisom iz toaleta, i sa nedovoljno hrane ili hranom lošeg kvaliteta i neadekvatnom posteljinom (v. Modarca protiv Moldavije, br. 14437/05, stavovi 60–69, 10. maj 2007. godine). 120. Sud ponavlja da član 3 propisuje da država obezbijedi da zatvorenici budu pritvoreni u uslovima koji su u skladu sa poštovanjem ljudskog dostojanstva, da ih način i metod izvršenja mjere ne podvrgavaju bolu i teškoćama intenziteta koji premašuje neizbježan nivo patnje koji je svojstven lišenju slobode i da, s obzirom na praktične zahtjeve zatvaranja, njihovo zdravlje i dobrobit budu adekvatno obezbijedjeni (v. Kudla protiv Poljske [GC], br. 30210/96, stavovi 92–94, ECHR 2000-XI, i Melnitis protiv Letonije, br. 30779/05, stav 69, 28. februar 2012. godine). 141. Sud ponavlja da istrajno postojanje razumne sumnje da je uhapšeno lice počinilo krivično djelo predstavlja *conditio sine qua non* za zakonitost nastavljenog pritvora, ali nakon određenog proteka vremena taj uslov više nije dovoljan. Sud mora da ustanovi da li su drugi osnovi koje su navele sudske vlasti i dalje opravdavale lišenje slobode. Kada su takvi osnovi ‘relevantni’ i ‘dovoljni’ Sud mora da se uvjeri i da su domaće vlasti pokazale ‘posebnu marljivost’ u sprovođenju postupka. Složenost i posebne karakteristike istrage

¹¹ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 47/2014 od 7. 11. 2014. godine.

faktori su koje treba uzeti u obzir u tom smislu (v. npr. Solmaz protiv Turske, br. 27561/02, stav 40, 16. januar 2007. godine). 142. Iako je ranije bjekstvo faktor koji treba uzeti u obzir (v. Punzelt protiv Republike Češke, br. 31315/96, stav 76, 25. april 2000. godine), Sud ponavlja da rizik da bi optuženi mogao pobjeći ne može da se cijeni izolovano. Drugi faktori, naročito oni koji su u vezi sa njegovim ili njenim karakterom, moralom, domom, zanimanjem, imovinom, porodičnim vezama i svim vrstama veza sa zemljom u kojoj je krivično gonjen mogu ili da potvrde postojanje rizika od bijega ili da učine taj rizik tako malim da ne može da opravda lišenje slobode do suđenja. Međutim, rizik bjekstva nužno se smanjuje kako prolazi vrijeme provedeno u pritvoru jer vjerovatnoća da će vrijeme provedeno u pritvoru biti odbijeno od zatvorske kazne koju pritvoreno lice može da očekuje ako bude osuđeno vjerovatno će učiniti mogućnost budućeg zatvora manje zastrašujućom i smanjiti njegovu iskušenje da pobjegne (v. Neumeister protiv Austrije, 27. jun 1968. godine, stav 10, Serija A br. 8). 143. Čak i ako je lišenje slobode opravdano po članu 5 stav 3, može se govoriti o povredi te odredbe ukoliko se pritvor optuženog produži preko razumnog vremena zbog toga što postupak nije sproveden sa traženom ekspeditivnošću, jer član 5 stav 3 propisuje da prema pritvorenom licu vlasti moraju pokazati 'posebnu marljivost u sprovođenju postupka' (v. Herczegfalvy protiv Austrije, 24. septembar 1992. godine, stav 71, Serija A br. 244). Iako dugi periodi lišenja slobode ne predstavljaju automatski povredu člana 5 stav 3, Sud konstatuje da obično izuzetne okolnosti mogu da opravdaju duge periode lišenja slobode (v. na primjer Chraidi protiv Njemačke, br. 65655/01, stavovi 46–48, ECHR 2006-XII). Ocjena Suda 144. Sud ponavlja da u određivanju dužine pritvora prije suđenja po članu 5 stav 2 Konvencije, period koji treba uzeti u obzir počinje danom kada je optuženi odveden u pritvor i završava danom kada je potvrđena optužba, čak i ako samo od prvostepenog suda (v. Panchenko protiv Rusije, br. 45100/98, stav 90, 8. februar 2005. godine, i Labita protiv Italije [GC], br. 26772/95, stavovi 145 i 147, ECHR 2000-IV). 145. Shodno tome, period koji treba uzeti u obzir u slučaju podnosioca predstavke sastojao se od dva zasebna perioda: (1) od 3. marta 2004. godine, kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na tuženu državu (v. Jablonski protiv Poljske, br. 33492/96, stavovi 65–66, 21. decembar 2000. godine), do osuđujuće presude od 10. aprila 2009. godine; (2) od 29. januara 2010. godine, kada je osuđujuća presuda ukinuta u postupku po žalbi, do kasnije osuđujuće presude od 4. oktobra 2010. godine (v. Đermanović protiv Srbije, citirano ranije u tekstu

ove presude, stavovi 67–68). 146. Pošto Sud treba da dà globalnu ocjenu akumuliranog perioda pritvora po članu 5 stav 3 Konvencije, kada ocjenjuje razumnost dužine istražnog pritvora podnosioca predstavke (v. Solmaz protiv Turske, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 36–37), period koji treba uzeti u obzir u slučaju podnosioca predstavke iznosi pet godina osam mjeseci i petnaest dana. 147. Sud konstatuje da je u trenutku kada je određen prvobitni pritvor postojala razumna sumnja da je podnosilac predstavke usmrtio X. Pritvor je određen zbog opasnosti da bi on mogao pobjeći zbog činjenice da je i ranije bio u bijegu. Kasnije odluke da se pritvor produži donošene su tako da se uzme u obzir težina krivičnog djela za koje je podnosilac predstavke bio optužen, kazna koja mu je mogla biti izrečena, te lične okolnosti (v. stavove 25, 27 i 28 ove presude). 148. Sud smatra da su razlozi koje su navele domaće vlasti sigurno relevantni. Međutim, u posebnim okolnostima ovog predmeta Sud ne smatra da je neophodno ispitivati da li su bili i dovoljni, ni da li je trebalo da domaće vlasti uzmu u obzir uz to i alternativne mjere da se obezbijedi prisustvo podnosioca predstavke na suđenju, pošto se predmetni krivični postupak nije vodio traženom brzinom, što su priznali i sami domaći sudovi (v. stav 22 ove presude), i što se propisuje članom 5 stav 3 (v. Herczegfalvy, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 71). Pošto nije bilo izuzetnih okolnosti u ovom predmetu koje bi mogle da opravdaju tako dug postupak (uporedi za razliku od toga, predmet Chraidi protiv Njemačke, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 43–45), Sud smatra da je pritvor podnosioca predstavke, koji je trajao duže od pet godina, bio produžen preko razumnog vremena (v. Korchuganova protiv Rusije, br. 75039/01, stavovi 71 in limine i 77, 8. juna 2006; I. A. protiv Francuske, 23. septembar 1998, stavovi 98 i 112, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-VII; i Khudoyorov protiv Rusije, br. 6847/02, stavovi 175 i 189, ECHR 2005-X(izvodi)). 149. Shodno tome utvrđuje se da je došlo do povrede člana 5 stav 3 Konvencije.”

7. PRAVO NA SLOBODU I BEZBJEDNOST

Član 5 Konvencije jemči temeljno pravo na slobodu i bezbjednost. Ovo pravo je od primarnog značaja za demokratsko društvo. Njegova je osnovna svrha u sprečavanju proizvoljnih i neopravdanih lišenja slobode. Brojni izuzeci su propisani u članu 5 stav 1 Konvencije. Ali, oni se moraju usko tumačiti, u skladu sa ciljem te odredbe, tj. „obezbjeđenjem da niko ne bude proizvoljno lišen slobode”.

Svako lišenje slobode mora biti pravno zasnovano u domaćem pravu, „što se odnosi i na kvalitet prava, tražeći da bude spojivo s vladavinom prava”. Kad nacionalno pravo dozvoljava lišenje slobode, ono mora biti „dovoljno pristupačno, precizno i predvidivo u svojoj primjeni, kako bi se izbjegao svaki rizik proizvoljnosti”. Izraz „precizno pravo” podrazumijeva da „određeno lice može, uz odgovarajući savjet, da predvidi, u mjeri koja je u datim okolnostima razumna, posljedice koje neko djelovanje može povući sa sobom”.

Član 5 stav 1 Konvencije „traži” da svako lišenje slobode bude u skladu „sa svrhom zaštite pojedinca od proizvoljnosti”. Nijedan pritvor koji je proizvoljan ne može biti u skladu sa članom 5 stav 1 Konvencije. Lišenje slobode „može biti zakonito u skladu sa domaćim pravom, ali i dalje proizvoljno i tako protivno Konvenciji”.

U predmetu Mugoša protiv Crne Gore (Predstavka br. 76522/12),¹² Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „50. Sud ponavlja da izrazi ‘zakonski’ i ‘u skladu sa procedurom propisanom zakonom’ u članu 5 stav 1, naročito se odnosi na nacionalne zakone i obavezu države da postupa u skladu sa materijalnim i proceduralnim pravilima (vidite Mooren protiv Njemačke [VV], br. 11364/03, stav 72, 9. jul 2009. godine). Dok je normalno, prvenstveno na vlastima, a naročito na sudovima, da tumače i primjenjuju domaće zakone, drugačije je sa predmetima gdje, na osnovu člana 5 stav 1, nepostupanje u skladu sa tim zakonom predstavlja kršenje Konvencije. U takvim predmetima, Sud može i treba da upotrijebi određenu moć da razmotri da li je nacionalni zakon sproveden (vidite, između ostalog, Mooren protiv Njemačke [VV], gore naveden, 73; Douiyeb protiv Holandije [VV], br. 31464/96, stav 44–45, 4. avgust 1999. godine i Benhman protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 10. jun 1996. godine, stav 41, Izvještaj o presudama i odlukama 1996-III). 51. Ipak, ‘zakonitost’ zadržavanja u pritvoru na osnovu domaćih zakona je primarni, ali ne uvijek i presudni element. Sud dodatno mora biti zadovoljen da je trajanje pritvora tokom perioda koji se razmatra bilo u skladu sa svrhom člana 5 stav 1, a to je da se osoba zaštiti lišavanja slobode na proizvoljan način. Sud štaviše mora utvrditi da li su domaći zakoni sami po sebi u skladu sa Konvencijom, uključujući opšte principe koji su u njemu izraženi ili se podrazumijevaju (vidite, npr, X protiv

¹² Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 62/2016 od 30. 9. 2016. godine.

Finske, br. 34806/04, stav 148 ECHR 2012 (izvodi); Bik protiv Rusije, br. 26321/03 stav 30, 22. april 2010. godine; i Winterwerp protiv Holandije, 24. oktobar 1979. godine, stav 45, Serija A, br 33).”

8. PRAVO NA PRISTUP SUDU

Pravo na pristup sudu uključuje ne samo pravo na pokretanje postupka, nego i pravo na dobijanje odluke o sporu. Ovo pravo nije apsolutno, nego je podvrgnuto ograničenjima. Međutim, ona ne mogu ograničavati „pristup ostavljen pojedincu na takav način i u takvoj mjeri da bude narušena sama suština toga prava”. Pravo iz Konvencije je povrijeđeno ako se ograničenjima ne „slijedi legitiman cilj i ako ne postoji razuman odnos srazmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi postići”.

Pravo na pristup sudu mora biti praktično i djelotvorno, a ne teorijsko i iluzorno. Evropski sud ne ispravlja činjenične i pravne greške, koje je nacionalni sud navodno učinio, osim „u onoj mjeri u kojoj su izazvale povredu prava i sloboda zaštićenih Konvencijom”. Obično nije na sudu da preispituje pitanja, poput onih kojima domaći sudovi pridaju važnost nekim dokazima i zaključcima i ocjenama nekog pitanja.

Poštovanje pravila postupka je važno jer se time „ograničava diskreciona sloboda, obezbjeđuje jednakost oružja, sprečava proizvoljnost, obezbjeđuje djelotvorno odlučivanje u sporu i presuđivanje u razumnom roku, obezbjeđuje pravna sigurnost i poštovanje suda”. Međutim, pretjerani formalizam može biti opravdan samo ako je istovremeno u vezi sa zahtjevom „obezbjeđenja praktičnog i djelotvornog prava na pristup sudu, na osnovu člana 6 stav 1 Konvencije”. To se običano događa u slučajevima prestrogog tumačenja procesnih pravila, koje sprečava ispitivanje „osnovanosti tužbe i pripadajući rizik da će doći do povrede njegovoga prava na djelotvornu pravnu zaštitu od strane sudova”.

U predmetu Vidosava Kaluđerović-Brajović protiv Crne Gore (Predstavka br. 10226/08)¹³, Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „42. Sud podsjeća da član 6 stav 1 svakom licu obezbjeđuje pravo da svoju tužbu koja se odnosi na građanska prava i obaveze iznese pred sud ili tribunal; na taj način ovaj stav definiše ‘pravo na sud’, čiji je jedan aspekt pravo na pristup sudu, tj. pravo da se pokrene postupak pred sudom u građanskim stvarima. Međutim, to pravo bi bilo iluzorno ukoliko

¹³ Odluka je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 27/2014 od 30. 6. 2014. godine.

bi domaći sistem Visoke strane ugovornice dozvoljavao da pravosnažna i izvršna sudska odluka ostane neoperativna na štetu jedne od strana. Izvršenje presude bilo kog suda stoga se mora smatrati sastavnim dijelom 'suđenja' za svrhe člana 6 (v. *Hornsby protiv Grčke*, 19. mart 1997. godine, stav 40, Izvještaji o presudama i odlukama 1997 II)."

U predmetu *Garzičić protiv Crne Gore* (Predstavka br. 17931/07),¹⁴ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „30. U svojoj presudi u predmetu *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 21. februara 1975. godine, Sud je zauzeo stav da član 6 stava 1 'obezbjeduje svakome pravo da tužbu vezanu za njegova/njena građanska prava i dužnosti iznese pred sud ili tribunal' (st. 36, Serija A, br. 18). Na 'pravo na sud', čiji je jedan aspekt pravo na pristup, može se osloniti svako ko smatra (na argumentovanim osnovama) da je zadiranje u ostvarivanje njegovih ili njenih (građanskih) prava nezakonito i žali se da mu nije data mogućnost da tu tužbu preda sudu i tako ispuni uslove propisane članom 6 st. 1 (v. između ostalog *Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC]*, br. 32555/96, st. 117, ECHR 2005-X). 31. Član 6 Konvencije ne nameće stranama ugovornicama obavezu da osnuju žalbene ili kasacione sudove. Kada takvi sudovi postoje, moraju se poštovati garancije člana 6. Na primjer, takav sud mora da garantuje strankama u parnici djelotvorno pravo na pristup sudovima da bi se utvrdila njihova 'građanska prava i dužnosti' (v. između ostalog, *Levages Prestations Services protiv Francuske*, 23. oktobar 1996. godine, st. 44, Izvještaji o presudama i odlukama 1996-V). 32. 'Pravo na sud', međutim, nije apsolutno već podliježe ograničenjima na koje upućuju okolnosti, naročito kada 'je riječ o uslovima prihvatljivosti žalbe', pošto, po samoj svojoj prirodi, to pravo mora regulisati država, koja u tome uživa određenu slobodu procjene (v. *García Manibardo protiv Španije*, br. 38695/97, st. 36, ECHR 2000-II, i *Mortier protiv Francuske*, br. 42195/98, st. 33, 31. jul 2001. godine). Ipak, ova ograničenja ne smiju da ograniče ili smanje pristup pojedinaca na takav način ili u tolikoj mjeri da to naruši samu suštinu toga prava. Štaviše, ta ograničenja biće kompatibilna sa članom 6 st. 1 samo ako su u skladu sa relevantnim domaćim zakonima i drugim propisima, ukoliko teže ka legitimnom cilju i ukoliko postoji razuman odnos srazmjernosti između sredstava koja su

¹⁴ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 7/2011 od 28. 1. 2011. godine.

upotrijebljena i cilja čijem se ostvarivanju teži (v. Guérin protiv Francuske, 29. jul 1998. godine, st. 37, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-V).”

U predmetu Radunović i drugi protiv Crne Gore (Predstavke br. 45197/13, 53000/13 i 73404/13),¹⁵ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „Sud ponavlja da pravo na pravičnu raspravu, kao što je zagarantovano članom 6 stav 1 Konvencije, mora biti tumačeno u smislu načela vladavine prava, čiji je jedan od osnovnih aspekata i načelo pravne sigurnosti, koji zahtijeva da sve stranke u postupku treba da imaju efikasan pravni lijek koji im omogućava da ostvare svoja građanska prava (vidite Běleš i drugi protiv Češke Republike, br. 47273/99, stav 49, ECHR 2002-IX). Svako ima pravo da bilo kakav zahtjev koji se odnosi na njegova građanska prava i obaveze iznese pred sud ili tribunal. Na ovaj način član 6 stav 1 ostvaruje ‘pravo na sud’ od čega pravo na pristup, to jest, pravo na pokretanje postupka u građanskim stvarima, predstavlja samo jedan aspekt (vidite Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. februar 1975. godine, stav 36, Serija A br. 18). 62. Ipak, pravo na pristup sudu koje je omogućeno članom 6 stav 1 nije apsolutno, već može da podliježe određenim ograničenjima, koja su dozvoljena implikacijama jer pravo pristupa sudu, po samoj svojoj prirodi, zahtijeva regulisanje od strane države. U ovom smislu, države potpisnice imaju polje slobodne procjene, iako konačna odluka o poštovanju zahtjeva Konvencije ostaje na Sudu. Mora biti zadovoljeno da ograničenja koja se primjenjuju ne ograničavaju ili umanjuju pristup koji pojedinci imaju, na takav način ili u tolikoj mjeri da je povrijeđena sama suština ovog prava. Dalje, ograničenje neće biti u skladu sa članom 6 stav 1 ukoliko ne teži legitimnom cilju, i ako ne postoji razumna veza proporcionalnosti između preduzetih mjera i cilja koji se želi postići (vidite, npr. Cudak, gore citiran, stav 55). 63. Štaviše, Konvencija mora biti interpretirana u svijetlu pravila navedenih u Bečkoj konvenciji od 23. maja 1969. godine o Zakonu o ugovorima, član 31 stav 3 (c) u kojem se navodi da se treba voditi računa o ‘svim relevantnim pravilima međunarodnog prava primjenjivih na odnose između strana’. Konvencija, uključujući član 6, ne može biti tumačena u vakuumu (vidite Fogarty protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 37112/97, stav 35, ECHR 2001-XI (izvodi)). Sud stoga mora biti svjestan posebnog karaktera Konvencije kao sporazuma o ljudskim pravima, i takođe

¹⁵ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 8/2017 od 3. 2. 2017. godine.

mora uzeti u obzir relevantna pravila međunarodnog prava, uključujući ona koja se odnose na davanje imuniteta državama (vidite Cudak, gore citiran, stav 56; Sabeh El Leil protiv Francuske [VV], br. 34869/05, stav 48, 29. jun 2011. godine). 64. Slijedi da se mjere koje su preduzele visoke ugovorne strane, a koje odražavaju opšteprepoznata pravila međunarodnog javnog prava o imunitetima država, u principu ne mogu posmatrati kao nametanje nesrazmjernih ograničenja prava pristupa sudu, kao što je navedeno u članu 6 stav 1. Isto kao što je pravo pristupa sudu sastavni dio prava na pravično suđenje garantovanog tim članom, tako neka ograničenja pristupa moraju biti posmatrana kao sastavni dio, kao na primjer takva ograničenja koja su opšteprihvaćena od zajednice naroda kao dio pravila o imunitetu države (vidite Al-Adsani protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 35763/97, stav 56, Evropski sud za ljudska prava 2001-XI). 65. Dalje, treba imati na umu da je svrha Konvencije da garantuje, ne prava koja su teoretska ili iluzorna, već prava koja su praktična i efektivna. Ovo se naročito odnosi na pravo pristupa sudovima u smislu istaknutog mjesta u demokratskom društvu koje ima pravo na pravično suđenje (vidite Aït-Mouhoub protiv Francuske, 28. oktobar 1998. godine, stav 52, Izvještaj o presudama i odlukama 1998-VIII). Ne bi bilo dosljedno sa vladavinom prava u demokratskom društvu, ili sa osnovnim principima navedenim u članu 6 stav 1 — naročito onim da građanski zahtjevi moraju biti podobni da budu podnešeni sudiji na razmatranje — da država može, bez ograničenja ili kontrole od strane izvršnih organa Konvencije, ukloniti iz nadležnosti sudova čitav spektar građanskih zahtjeva ili dodijeliti imunitet od građanske odgovornosti određenim kategorijama ljudi (vidi Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. septembar 1994. godine, stav 65, Serija A br. 294 B). 66. Stoga, u predmetima gdje primjena o imunitetu države od nadležnosti pravosuđa onemogućava ostvarenje prava pristupa sudu, Sud mora poznati da li su okolnosti predmeta opravdale takvo ograničenje. 67. Sud dalje ponavlja da takva ograničenja moraju težiti legitimnom cilju i da je imunitet država razvijen u međunarodnom pravu iz principa *par in parem non habet imperium* (oni koji su ravnopravni nemaju autoritet jedan nad drugim), po kome jedna država ne bi mogla biti predmet nadležnosti druge države (vidite Cudak, stav 60, i Al-Adsani, stav 54, oba gore citirana). Zauzet je stav da davanje imuniteta državama u građanskom postupku teži legitimnom cilju usaglašavanja sa međunarodnim zakonima u cilju promovisanja saradnje i dobrih odnosa između država kroz poštovanje suvereniteta druge države (vidite Sabeh El Leil, gore citirano, stav 52). 68.

Dodatno, osporena ograničenja moraju takođe biti proporcionalna sa ciljem kojem se teži. S tim u vezi, Sud primjećuje da je primjena apsolutnog imuniteta države već godinama nesporno bila narušena, naročito usvajanjem Konvencije o imunitetu država i njihove imovine na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija iz 2004. godine (vidite Cudak, gore citirano, stav 64). Ova Konvencija se bazira na Nacrtu članova usvojenih 1991. godine, od kojih se član 11 bavi ugovorima o radu i čini značajan izuzetak u pitanjima imuniteta države, a u suštini se odnosi na to da se imunitet ne primjenjuje na ugovore o zapošljavanju te države sa zaposlenima u diplomatskoj misiji u inostranstvu, osim u situacijama iscrpno navedenim u stavu 2 člana 11 (vidite Sabeh El Leil, gore citiran, stav 53). 69. Nadalje, postoji dobro ustanovljen princip međunarodnog prava da ugovorna obaveza može, pored obaveze koje stvara za države potpisnice, takođe biti obavezujuća za države koje je još nijesu ratifikovale jer takve odredbe reflektuju običajno međunarodno pravo, ili njegovom 'kodifikacijom' formiranjem novih običajnih pravila (vidite Cudak, gore citiran, stav 66). Stoga, član 11 iz Nacrta članova koje je 1991. godine donijela Komisija za međunarodno pravo, a koji je sadržan u Konvenciji iz 2004. godine, važi kao međunarodno običajno pravo, čak i ako predmetna država nije ratifikovala Konvenciju, pod pretpostavkom da joj se isto tako nije ni protivila (vidite Cudak, stav 66–67, i Sabeh El Leil, stav 54, oba gore citirana)."

9. SUĐENJA U RAZUMNOM ROKU

Veoma zabrinjavajući podatak iz Izvještaja Evropskog suda za ljudska prava iz 2019. godine da je u 34, od ukupno 63 slučajeva, utvrđena povreda člana 6 Konvencije, koji se odnosi na pravo na pravično suđenje, što predstavlja 53,96% utvrđenih povreda. Takođe brine podatak da se od 34 utvrđene povrede prava na pravično suđenje, njih 20 odnosi na povredu prava na suđenje u razumnom roku. U odnosu na povredu prava na pravično suđenje to je 58,82%, a u odnosu na ukupan broj povreda to je 31,74%. Primjera radi, u odnosu na Srbiju utvrđeno je 302 povrede, od čega se 52 odnose na povredu prava na suđenje u razumnom roku, što iznosi 17,21%. U odnosu na Hrvatsku utvrđeno je 413 povreda, od čega se 97 odnosi na povredu prava na suđenje u razumnom roku, što iznosi 23,48%. U odnosu na Bosnu i Hercegovinu utvrđeno je 136 povreda, od čega se 7 odnosi na povredu prava na suđenje u razumnom roku, što iznosi 5,14%. U odnosu na Sloveniju utvrđeno je 616

povreda, od čega se 263 odnosi na povredu prava na suđenje u razumnom roku, što iznosi visokih 42,69%. U odnosu na Holandiju utvrđeno je 83 povrede, od čega se 8 odnosi na povredu prava na suđenje u razumnom roku, što iznosi 9,63%. U odnosu na Maltu utvrđeno je 78 povreda, od čega se 9 odnosi na povredu prava na suđenje u razumnom roku, što iznosi 11,53%. U odnosu na Makedoniju utvrđeno je 194 povrede, od čega se 65 odnosi na povredu prava na suđenje u razumnom roku, što iznosi 33,50%.

Prema stavovima Evropskog suda za ljudska prava, razumna dužina postupka se mora „ocjenjivati u zavisnosti od okolnosti predmeta i pozivom na sljedeće kriterijume: složenost predmeta, ponašanje podnosioca zahtjeva, važnost onoga što se za podnosioca zahtjeva dovodi u pitanje u sporu”. Za procjenu razumnosti dužine postupaka u takvim predmetima, uzima se samo vrijeme nakon ratifikacije Konvencije. Dužina i priroda trajanja postupaka prije toga može biti od značaja za procjenu razumnosti dužine trajanja postupka.

Prema članu 32 Ustava Crne Gore: „svako ima pravo na pravično javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom”. U Zakonu o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku prihvaćen je kombinovani sistem: kompezatorno sredstvo zaštite (naknada) i preventivno sredstvo (kontrolni zahtjev). U Zakonu o parničkom postupku, radi obezbjeđenja suđenja u razumnom roku, propisana su brojna rješenja, kao što su npr: razuman rok; postupak bez odugovlačenja; smanjenje broja ročišta; preciziranje rokova za pojedine procesne radnje i podneske; ukidanje mirovanja postupka; obezbjeđivanje svih dokaza; ograničenje mogućnosti višestrukog ukidanja prvostepene presude; obaveza zakazivanja rasprave pred drugostepenim sudom itd. Isto važi i za Zakon o izvršenju i obezbjeđenju, koji npr. propisuje: načelno hitnosti i nemogućnosti odlaganja; uvođenje načela formalnog legaliteta za skraćivanje rokova za preduzimanje radnji; uvođenje javnih izvršitelja itd. Slično je i sa rješenjima u Porodičnom zakonu: tužba se ne dostavlja na odgovor; postupci se sprovode najviše na dva ročišta; skraćivanje roka za ročište i za odluku; hitnost sporova za određivanje izdržavanja. Prema članu 149 stav 1 tačka 3 Ustava Crne Gore, Ustavni sud „odlučuje o ustavnoj žalbi zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava”.

U predmetu Stakić protiv Crne Gore (Predstavka br. 49320/07),¹⁶ Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „56. Sud podsjeća, dalje, da pravni lijek za dužinu postupka jeste ‘djelotvoran’ ako može da se koristi ili da ubrza postupak pred sudovima koji rješavaju po predmetu, ili da obezbijede stranci u postupku adekvatno sredstvo za rješavanje odugovlačenja do koga je već došlo (v. Sürmeli protiv Njemačke [GC], br. 75529/01, stav 99, ECHR 2006-VII). 57. I na kraju, Sud naglašava da je najbolje rješenje, u apsolutnom smislu i neosporno, kao i u mnogim oblastima, sprečavanje. Kada je sudski sistem manjkav u odnosu na uslov razumnog roka iz člana 6 stav 1 Konvencije, najdjelotvornije rješenje je pravni lijek koji je osmišljen da ubrza postupak da bi se spriječilo da on postane pretjerano dug. Takav pravni lijek nudi neporecivu prednost u odnosu na pravni lijek koji nudi samo naknadu štete pošto on takođe sprečava i da se utvrde kasnije povrede u odnosu na isti postupak, i ne ispravlja povredu samo a posteriori, kako to čini pravni lijek naknade štete. Neke države su u potpunosti shvatile ovu situaciju i odabrale su da kombinuju dva tipa pravnih lijekova, jedan osmišljen da ubrza postupak i drugi da obezbijedi naknadu štete (v. Scordino protiv Italije (br. 1) [GC], br. 36813/97, stavovi 183 i 186, ECHR 2006-V; Sürmeli protiv Njemačke [GC], citirano ranije u tekstu ove presude, stav 100). 58. Međutim, kako je ranije navedeno, postojanje takvih pravnih lijekova mora biti dovoljno sigurno ne samo u teoriji, već i u praksi, i ukoliko to nije slučaj onda im nedostaje uslov dostupnosti i djelotvornosti (v. stav 37 ove presude).”

U predmetu SINEK DOO protiv Crne Gore (Predstavka br. 44354/08),¹⁷ Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „38. Drugi niz upravnih postupaka je započet 24. februara 2007. godine (vidjeti gornji stav 19) i trenutno je u toku pred Upravom za nekretnine Berane. Na osnovu toga, drugi niz postupaka traje već više od deset godina i četiri mjeseca. 39. Sud takođe primjećuje da se oba niza upravnih postupaka tiču istog pitanja. Izgleda da je 17. januara 2007. godine Direkcija za nekretnine Berane pokrenula drugi niz postupaka, dok je prvi niz postupaka još uvijek bio u toku. U skladu sa ustanovljenom praksom Suda, kada su u pitanju različiti nizovi postupaka koji se odnose na isto pitanje, ovi postupci se posmatraju kao cjelina u svrhu analize člana 6 stav

¹⁶ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 12/2013 od 1. 3. 2013. godine.

¹⁷ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 65/2017 od 13. 10. 2017. godine.

1 (vidjeti Cravcenco protiv Moldavije, br. 13012/02, stav 46–49 od 15. januara 2008. godine). Na osnovu toga, period koji se uzima u razmatranje u konkretnom predmetu je započet 5. novembra 2004. godine, koji je datum kada je podnosilac predstavke uložio žalbu Upravi za nekretnine Berane u prvom nizu postupaka (vidjeti Stanka Mirković i dr. protiv Crne Gore, br. 33781/15 i 3 druge, stav 54, od 7. marta 2017. godine) i još uvijek je u toku. Ukupna dužina trajanja postupka je na osnovu toga već dvanaest godina i osam mjeseci. 40. Sud ponavlja da razumnost dužine trajanja postupka mora biti procijenjena u svjetlu okolnosti slučaja i u odnosu na sljedeće kriterijume: kompleksnost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa kao i što je bilo za podnosioca predstavke pitanje u sporu (vidjeti, među mnogim drugim, Frydlander protiv Francuske [VV], br. 30979/96, stav 43, ECHR 2000-VII).”

U predmetu Svorcac protiv Crne Gore, (Predstavka br. 1253/08),¹⁸ Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „24. Sporni postupci su se dešavali u periodu od 18. septembra 1995. godine do 6. marta 2008. godine. To je period koji je trajao duže od dvanaest godina i pet mjeseci, na tri nivoa nadležnosti. 25. Ipak, Sud može samo ispitivati period od 3. marta 2004. godine, kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru, do 6. marta 2008. godine, kada je podnositeljki predstavke dostavljena odluka Vrhovnog suda Crne Gore, što je više od četiri godine, na dva stepena nadležnosti. 26. Sud ponavlja da razumnost dužine trajanja postupaka mora biti procijenjena u svjetlu okolnosti predmeta, kao i u odnosu na sljedeće kriterijume: kompleksnost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa, kao i važnost onoga što se za podnosioca predstavke dovodi u pitanje u sporu (vidjeti, između ostalih, Frydlander protiv Francuske [VV], br. 30979/96, stav 43, ECHR 2000-VII). 27. Sud je već utvrdio povredu člana 6 stav 1 Konvencije, a vezano za dužinu trajanja postupka pred samo jednom instancom (vidite, između ostalih, Bunkate protiv Holandije, 26. maj 1993. godine, stav 23, Serija A, br. 248-B i Kudla protiv Poljske [VV], br. 30210/96, stav 130, ECHR 2000-IX). 28. Ispitujući sav materijal koji mu je dostavljen, Sud smatra da Vlada nije dostavila bilo kakve činjenice ili argumente koje bi mogle ubijediti Sud da donese drugačiji zaključak u ovom predmetu. Nerazumno odlaganje pred Vrhovnim sudom, naročito, koje je trajalo gotovo

¹⁸ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 41/2017 od 28. 6. 2017. godine.

tri godine i sedam mjeseci, kao i nedostatak bilo kakvog objašnjenja kojim bi se opravdalo takvo odlaganje, ukazuje na to da domaći organi nisu postupali, sa neophodnom revnošću, u skladu sa članom 6 stav 1 Konvencije. Na osnovu toga, bilo je povrede člana 6 stav 1 Konvencije.”

U predmetu Stanka Mirković i drugi protiv Crne Gore, (Predstavke br. 33781/15 i 3 druge — vidite prilog),¹⁹ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „51. Podnosioci predstavke su se žalili na dužinu trajanja postupaka. 52. Vlada nije dala komentare u ovom smislu. 53. Relevantni principi u ovom smislu su detaljno dati u, među mnogim drugim, Frydlander protiv Francuske [VV], br. 30979/96, stav 43, ECHR 2000-VII. Naročito, ponovno preispitivanje jednog predmeta, nakon vraćanja na ponovno odlučivanje može, samo po sebi, otkrivati ozbiljne nedostatke pravnog sistema države (vidite Pavlyulynets protiv Ukrajine, br. 70767/01, stav 51, 6. septembar 2005. godine). 54. Vraćajući se na predmetni slučaj, Sud navodi da period koji treba uzeti u razmatranje teče od 19. septembra 2005. godine, to jest od dana kada je podnijeta žalba protiv prvostepene upravne odluke (vidite, mutatis mutandis, Počuča protiv Hrvatske, br. 38550/02, stav 30, 29. jun 2006. godine), i još uvijek je u toku. S obzirom na to da su 31. marta 2016. godine postupci prekinuti na zahtjev podnosilaca predstavki, trajanje postupaka od tog datuma se može pripisati samo podnosiocima predstavki. 55. Prije prekidanja, tokom perioda od 10 godina, 6 mjeseci i 11 dana, domaći sudovi su donijeli dvadeset i jednu odluku (uključujući dvije odluke Ustavnog suda) i vraćali postupak na ponovno odlučivanje devet puta, i predmet je ponovo pred prvostepenim upravnim organom, gdje se čeka na donošenje odluke. Sud smatra da niti kompleksnost predmeta niti ponašanje podnosilaca predstavke ne objašnjavaju dužinu trajanja postupka. Vlada nije podnijela bilo kakva objašnjenja za odlaganje ili dala bilo kakve komentare u ovom smislu. 56. U smislu gore navedenog, Sud smatra da je bilo povrede člana 6 stav 1 Konvencije.”

U predmetu Milić protiv Crne Gore i Srbije (Predstavka br. 28359/05),²⁰ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „U odnosu na kontrolni zahtjev 52. Sud je već izrazio stav da bi bilo nerazumno da se podnosilac predstavke obavezuje da upotrijebi kontrolni

¹⁹ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 38/2017 od 20. 6. 2017. godine.

²⁰ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 34/2013 od 19. 7. 2013. godine.

zahtjev na osnovu Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, u slučaju kada je domaći postupak bio u toku niz godina prije donošenja tog zakona, i kada se iz tvrdnji Vlade ne može izvući zaključak o efikasnosti ovog pravnog lijeka (v. *mutatis mutandis*, Boucke protiv Crne Gore, br. 26945/06, stavovi 72–74, 21. februar 2012. godine; Živaljević protiv Crne Gore, br. 17229/04, stavovi 60–65, 8. mart 2011. godine). Sud, međutim, zadržava pravo da ponovo razmotri svoj stav ukoliko Vlada pokaže da je dotični pravni lijek efikasan u nekom konkretnom predmetu (v. Boucke, citirano ranije u tekstu ove presude stav 71, i Živaljević, citirano ranije u tekstu ove presude stav 66). 53. S obzirom na činjenicu da je izvršni postupak o kome je ovdje riječ trajao više od četiri godine i šest mjeseci prije nego što je na snagu stupio Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, od čega je više od tri godine i devet mjeseci proteklo nakon što je Konvencija stupila na snagu u odnosu na tuženu državu, i da nije dostavljena nikakva novija sudska praksa koja bi se odnosila na efikasnost ovog konkretnog pravnog lijeka, Sud ne vidi razloga da odstupi od svog ranijeg nalaza i stoga zaključuje da se prigovor Vlade mora odbiti. (ii) U odnosu na tužbu za pravično zadovoljenje 54. Sud konstatuje da je podnosilac predstavke predao svoju predstavku 19. jula 2005. godine, što je više od dvije godine i pet mjeseci prije nego što je tužba za pravično zadovoljenje uvedena Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku (v. stavove 1 i 28 ove presude). Stoga, u vrijeme kada je podnosilac predstavke predao svoju predstavku ovom sudu, nije bilo dostupnog pravnog lijeka koji bi mu omogućio da dobije zadovoljenje za kašnjenja iz prošlosti, pri čemu se djelotvornost nekog pravnog lijeka ocjenjuje u odnosu na datum na koji je predata predstavka (v. Baumann protiv Francuske, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 47). 55. Iako je sud dopuštao izuzetak od ovog pravila, to je obično bilo u predmetima gdje su konkretni domaći zakoni, koji se odnose na dužinu postupka, doneseni kao reakcija na veliki broj predstavki pred Sudom, što je ukazivalo na sistemski problem u tim državama. Ti zakoni takođe su sadržavali prelazne odredbe, po kojima su u nadležnost domaćih sudova ulazili i predmeti koji su već predati ovom sudu (v. Grzinčič protiv Slovenije, br. 26867/02, stav 48, 3. maj 2007. godine; Charzyński protiv Poljske (dec.), br. 15212/03, stav 20, ECHR 2005-V; Brusco protiv Italije (dec.), br. 69789/01, ECHR 2001-IX). S obzirom na izneseno, Sud je bio mišljenja da se tim državama treba pružiti prilika da spriječe ili isprave navodne povrede same i zato je dozvolio izuzetak od navedenog pravila. 56. Za razliku od situacije u gore pomenutim predmetima, relevantno

zakonodavstvo u Crnoj Gori nije doneseno kao reakcija na brojne predstavke predate Sudu, niti sadrži bilo kakve prelazne odredbe koje bi se odnosile na predstavke, koje su već predate ovom sudu (v. stav 28 ove presude). Stoga nije jasno da li su domaći sudovi mogli uopšte da odlučuju o meritumu tužbe podnosioca predstavke za pravično zadovoljenje da ju je on i predao. 57. Sud takođe napominje da se podnosilac predstavke ne može obavezati da iskoristi ovaj pravni put ili sredstvo u ovoj fazi, pošto je njegova upotreba u ovom slučaju odavno zastarjela (v. stavove 26, 25 i 16 ove presude, tim redom). 58. Uzevši u obzir ovdje izložene konkretne okolnosti ovog predmeta, Sud smatra da podnosilac predstavke nije imao obavezu da iscrpi ovaj konkretan pravni put (v. *mutatis mutandis*, Novović protiv Crne Gore, 13210/05, stavovi 40–44, 23. oktobar 2012. godine (još nije pravosnažna); Vinčić i drugi protiv Srbije, br. 44698/06 et seq. stav 51, 1. decembar 2009. godine, kao i Cvetković protiv Srbije, br. 17271/04, stav 41, 10. jun 2008. godine). Prigovor Vlade mora se, stoga, odbiti. (iii) U odnosu na ustavnu žalbu 59. Sud je takođe već utvrdio da ustavna žalba ne može da se smatra djelotvornim pravnim lijekom za dužinu postupka (v. Baucke, citirano ranije u ovoj presudi, stav 79; v. takođe Mijušković protiv Crne Gore, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 73–74). Sud ne vidi razlog da smatra drugačije u ovom predmetu. Prigovor Vlade u ovom smislu stoga mora da bude odbijen.”

U predmetu Đuković protiv Crne Gore (Predstavka br. 38419/08),²¹ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „27. Postupci su započeti 25. marta 1996. godine, ali period koji se uzima u razmatranje počinje tek 3. marta 2004. godine (vidite gornji stav 25). Sporni period još uvijek nije završen. Trajao je, stoga, više od 12 godina na jednom stepenu nadležnosti. Ipak, prilikom procjene razumnosti dužine, u obzir se moraju uzeti stanje postupka kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru (vidite Lavents protiv Letonije, br. 58442/00, stav 86, 28. novembar 2002. godine; vidite takođe Zana protiv Turske, 25. novembar 1997. godine, stav 74, Izvještaj o presudama i odlukama 1997–VII). Na osnovu toga, Sud je utvrdio da je tog datuma (druga) grupa postupaka već sedam godina, jedanaest mjeseci i osam dana bila u proceduri. 28. Sud ponavlja da razumnost dužine trajanja postupaka mora biti procijenjena u svijetlu okolnosti predmeta, kao i u odnosu na sljedeće

²¹ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 41/2017 od 28. 6. 2017. godine.

kriterijume: kompleksnost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa, kao i važnost onoga što se za podnosioca predstavke dovodi u pitanje u sporu (vidite, između ostalih, Frydlander protiv Francuske [VV], br. 30979/96, stav 43, ECHR 2000-VII). 29. Nakon što je ispitao sav materijal koji mu je dostavljen, i imajući u vidu sudsku praksu na ovu temu, Sud smatra da je, u odsustvu bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka više od 12 (dvanaest) godina, bila prekomjerna i nije ispunila uslov 'razumnog vremena'. 30. Shodno tome, bilo je povrede člana 6 stav 1. 31. Nakon donošenja ovakvog zaključka, Sud ne smatra neophodnim da ispituje suštinski istu žalbu na osnovu člana 13 Konvencije (vidite *mutatis mutandis*, Kin-Stib i Majkić protiv Srbije, br. 12312/05, stav 90, 20. april 2010. godine)".

U predmetu Bujković protiv Crne Gore (Predstavka br. 40080/08),²² Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „35. Sud ponavlja da se razumna dužina postupka mora cijeliti u svjetlu okolnosti predmeta i u odnosu na sljedeće kriterijume: složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa i važnosti predmeta spora za podnosioca predstavke (v. između ostalog, Frydlander protiv Francuske [GC], br. 30979/96, stav 43, ECHR 2000-VII). 36. Sud takođe podsjeća da se, da bi se utvrdilo koliko je kašnjenje u postupku razumno, mora razmotriti stanje predmeta na dan ratifikacije (v. *mutatis mutandis*, Styranowski protiv Poljske, 30. oktobar 1998. godine, stav 46, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-VIII). 37. Što se tiče ovog konkretnog predmeta, konstatuje se da je period koji treba uzeti u obzir počeo 24. aprila 2000. godine, kada je podnosilac predstavke podnio svoju tužbu, i završio se 7. februara 2013. godine, odlukom Vrhovnog suda. Od kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru 3. marta 2004. godine (v. Bijelić protiv Crne Gore i Srbije, br. 11890/05, stav 69, 28. april 2009. godine), postupak o kome je riječ ulazi u nadležnost Suda *ratione temporis* u periodu od više od osam godina i jedanaest mjeseci. Uz to, ovi su postupci bili u toku već više od tri godine i deset mjeseci prije tog datuma. 38. Sud najprije konstatuje da se ovaj predmet odnosi na građanske postupke vezane za jednu zemljišnu parcelu. Sud dalje konstatuje da Vlada nije uspjela da dokaže da je sam predmet izuzetno složen. Niti je činjenica da sporni postupak nije iziskivao prioritarno ili hitno djelovanje

²² Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 50/2015 od 8. 9. 2015. godine.

opravdavala kašnjenja u postupku. 39. Drugo, podnosilac predstavke zaista je izmijenio svoju tužbu u maju i junu 2009. godine. Prvi put, međutim, on je u suštini ponovio svoje ranije tvrdnje, a drugi put samo je postupio po zahtjevu suda u tom smislu (v. stavove 15 i 16 ove presude). Sud sasvim sigurno ne smatra da je to značajno doprinijelo dužini spornog postupka. Takođe, domaći sudovi su bili ti koji su spojili postupke na svoju inicijativu, a ne na prijedlog podnosioca predstavke (v. stav 13 ove presude). Prigovori Vlade koji se odnose na druge postupke koji nisu predmet ove predstavke stoga nisu relevantni. 40. Treće, Sud dalje konstatuje da je domaćim sudovima trebalo gotovo četiri godine da donesu odluku o zahtjevu podnosioca predstavke da ponovo otvori postupak. Iako se član 6 Konvencije u principu ne odnosi na postupak po zahtjevu za ponovno otvaranje postupka, Sud konstatuje da se o zahtjevu za reviziju koji je podnio podnosilac predstavke nije moglo odlučiti ranije, kako je navela i Vlada, upravo zbog vremena koje je bilo potrebno domaćim sudovima da donesu odluku o tom zahtjevu, a to se vrijeme može pripisati samo državi. 41. I na kraju, Sud podsjeća da ponovno preispitivanje jednog predmeta nakon vraćanja na ponovni postupak može samo po sebi da pokaže ozbiljne nedostatke u sudskom sistemu date države (v. Pavlyulynets protiv Ukrajine, br. 70767/01, stav 51, 6. septembar 2005. godine). Konstatuje se, u tom smislu, da je nakon što je Konvencija stupila na snagu u odnosu na tuženu državu, prvostepena odluka poništena tri puta, i da je tek nakon tri ponovljena postupka donesena pravosnažna presuda u ovom predmetu. 42. S obzirom na kriterijum predviđen u sudskoj praksi i relevantne činjenice ovog predmeta, Sud je mišljenja da dužina postupka na koju se žali podnosilac predstavke ne ispunjava uslov razumnog roka. Shodno tome utvrđuje se da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije.”

U predmetu Novović protiv Crne Gore (Predstavka br. 13210/05),²³ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „U odnosu na kontrolni zahtjev 38. Sud je već izrazio stav da bi bilo nerazumno tražiti od podnosioca predstavke da pokuša sa kontrolnim zahtjevom na osnovu Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku u predmetu gdje je domaći postupak bio u toku niz godina prije uvođenja ovog zakonskog instrumenta i kada se iz podneska Vlade ne može izvući zaključak o

²³ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 12/2013 od 1. 3. 2013. godine.

njegovoj djelotvornosti (v. *mutatis mutandis*, Boucke protiv Crne Gore, br. 26945/06, stavovi 72–74, 21. februar 2012. godine, kao i Živaljević protiv Crne Gore, br. 17229/04, stavovi 60–65, 8. mart 2011. godine). Sud je, međutim, zadržao pravo da ponovo razmotri ovaj stav ukoliko Vlada pokaže, u odnosu na neke konkretne predmete, da je ovaj pravni lijek djelotvoran (v. Boucke, citiran ranije u tekstu ove presude, stav 71, i Živaljević, citiran ranije u tekstu ove presude, stav 66). 39. U svjetlu činjenice da je postupak o kome je ovdje riječ bio u toku više od 16 godina i 5 mjeseci prije nego što je na snagu stupio Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, od čega je više od tri godine i devet mjeseci proteklo nakon što je Konvencija stupila na snagu u odnosu na tuženu državu, i da nije predata novija sudska praksa koja bi se odnosila na efikasnost ovog konkretnog pravnog lijeka, Sud ne vidi razlog da odstupi od svog ranijeg nalaza i smatra da bi bilo nerazumno da se od podnosioca predstavke traži da iskoristi ovo pravno sredstvo (v. Boucke, citiran ranije u tekstu ove presude, stav 74; v. također Živaljević, citiran ranije u tekstu ove presude, stavovi 60–65). Prigovor Vlade u ovom smislu stoga se mora odbaciti. (ii) u odnosu na tužbu za pravično zadovoljenje 40. Sud konstatuje da je podnosilac predstavke podnio svoju predstavku 2. aprila 2005. godine, što je više od 2 godine i 8 mjeseci prije nego što je tužba za pravično zadovoljenje uvedena Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku (v. stavove 1 i 24 ove presude). Stoga, u vrijeme kada je podnosilac predstavke podnio svoju predstavku Sudu, nije bilo dostupnog domaćeg pravnog lijeka koji bi mu omogućio da dobije zadovoljenje za odugovlačenje postupka, s tim što se djelotvornost nekog konkretnog pravnog lijeka ocjenjuje u odnosu na datum na koji je podnesena predstavka (v. Baumann protiv Francuske, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 47). 41. Iako je Sud dozvolio izuzetak od ovog pravila, to je obično bilo u slučajevima gdje je konkretni domaći zakonski instrument koji se odnosi na dužinu postupka donesen kao odgovor na veliki broj predstavlki koje su već bile otvorene pred Sudom, što je ukazivalo na sistemski problem u tim državama. Ti zakoni također su u sebi sadržali prelazne odredbe kojima su se u nadležnost domaćih sudova stavljali i predmeti koji su već bili u toku pred ovim sudom (v. Grzinčič protiv Slovenije, br. 26867/02, stav 48, 3. maj 2007. godine; Charzyński protiv Poljske (dec.), br. 15212/03, stav 20, ECHR 2005-V; i Brusco protiv Italije (dec.), br. 69789/01, ECHR 2001-IX). Uzevši u obzir ove argumente, Sud je bio mišljenja da tim državama treba pružiti priliku da same spriječe ili isprave navodne povrede i stoga je dozvolio izuzetak od

gore navedenog pravila. 42. Za razliku od situacije u gore pomenutim predmetima, relevantni zakon u Crnoj Gori nije donesen kao odgovor na brojne predstavke po kojima su postupci u toku pred ovim sudom, niti se u njemu nalaze prelazne odredbe bilo koje vrste koje bi se odnosile na predstavke po kojima je postupak u toku pred ovim sudom (v. stav 24 ove presude). Stoga je nejasno da li bi domaći sudovi uopšte odlučivali o meritumu tužbe podnosioca predstavke za pravičnim zadovoljenjem da ju je on i podnio. 43. Sud takođe konstatuje da se od podnosioca predstavke ne može tražiti da iskoristi ovo pravno sredstvo u ovoj fazi, pošto je u njegovom predmetu već odavno došlo do zastare kada je riječ o upotrebi ovog pravnog sredstva (v. stavove 15 i 22 ove presude) 44. Razmotrivši konkretne okolnosti ovog predmeta kako su gore navedene, Sud smatra da podnosilac predstavke nije imao obavezu da iskoristi ovo konkretno pravno sredstvo (v. *mutatis mutandis*, Vinčić i drugi protiv Srbije, br. 44698/06 et seq. stav 51, 1. decembar 2009. godine, i Cvetković protiv Srbije, br. 17271/04, stav 41, 10. jun 2008. godine). Prigovor Vlade stoga se mora odbaciti.”

U predmetu Živaljević protiv Crne Gore (Predstavka br. 17229/04),²⁴ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „72. Sud ponavlja da se razumna dužina postupka mora cijeniti u svjetlu okolnosti predmeta i u odnosu na sljedeće kriterijume: složenost slučaja, ponašanje podnosioca predstavke i ponašanje nadležnih vlasti i važnost onoga što je važno za podnosioca predstavke u postupku, *Frydlander protiv Francuske* [GC], br. 30979/96, § 43, ECHR 2000-VII). 73. Sud takođe ponavlja da se, kako bi se utvrdilo razumno odlaganje u konkretnom slučaju, u obzir mora uzeti status predmeta na datum potvrđivanja (v. *mutatis mutandis*, *Styranowski protiv Poljske*, presuda od 30. oktobra 1998. godine, *Izveštaji o presudama i odlukama 1998-VIII*). 74. Mora se dalje pomenuti da ponovljena preispitivanja jednog predmeta nakon vraćanja mogu sama po sebi govoriti o ozbiljnim nedostacima u datom sudskom sistemu dotične države (v. *Pavlyulynets protiv Ukrajine*, br. 70767/01, § 51, 6. septembar 2005. godine). Napominje se da period koji treba uzeti u obzir počinje 29. oktobra 1996. godine, na dan kada su podnosioci predstavke uložili žalbu protiv odluke donesene u prvom stepenu (v. *mutatis mutandis*, *Počuča protiv Hrvatske*, br. 38550/02, stav 30, 29. jun

²⁴ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 9/2012 od 10. 2. 2012. godine.

2006. godine). Sud zapaža da su postupci izgleda još uvijek u toku pred Upravnim sudom (v. stav 25 u ovoj presudi). Pošto je Konvencija stupila na snagu za Crnu Goru 3. marta 2004. godine (v. Bijelić protiv Crne Gore i Srbije, br. 11890/05, stav 69, 28. april 2009. godine), predmetni postupci su dakle u nadležnosti suda *ratione temporis* u periodu dužem od šest godina i jedanaest mjeseci. Uz to, ovi su postupci bili neriješeni više od sedam godina i četiri mjeseca prije tog datuma. 76. Sud napominje da se ovaj predmet odnosi na eksproprijaciju zemljišta i kuće podnosioca predstavke. Iako se može prihvatiti da neki predmeti eksproprijacije mogu biti složeniji od drugih, Sud ne smatra da je složenost ovog predmeta takva da bi se njome mogla opravdati tolika dužina postupka. 77. Nadalje, domaći zakoni preciziraju periode u kome upravni organi treba da donesu svoje odluke, a to su periodi od jednog ili dva mjeseca na jednom nivou nadležnosti (v. stavove 33–36 ove presude). Sud napominje da je poseban uslov marljivosti naročito relevantan za države u kojima domaće pravo predviđa da se predmeti moraju okončati sa naročitom hitnošću (v. *mutatis mutandis*, Stevanović protiv Srbije, br. 26642/05, stavovi 53 i 55, 9. oktobar 2007. godine). U ovom predmetu, Sud napominje da je, nakon što je tužena država ratifikovala Konvenciju 3. marta 2004. godine, prva odluka donesena 28. marta 2005. godine, što je više od godinu dana nakon ratifikacije. Nakon što je ta odluka poništena 3. oktobra 2006. godine, bilo je potrebno više od godinu dana da se donese druga odluka u prvom stepenu — 3. novembra 2007. godine. I na kraju, predmet je u postupku pred Upravnim sudom od 16. decembra 2008. godine, što je više od dvije godine i mjesec dana. U spisima predmeta nema ništa što bi ukazalo na to da je to izazvano postupcima podnosioca predstavke, već razlog leži u propustima organa da djeluju u skladu sa zakonom i u zakonski predviđenim rokovima (v. stavovi 33–36 ove presude). 78. U svjetlu kriterijuma predviđenih u sudskoj praksi Suda i relevantnih činjenica ovog predmeta, Sud je mišljenja da dužina postupka na koji se podnosioci predstavke žale ne zadovoljava uslov razumnog roka. Shodno tome došlo je do povrede člana 6 stav 1 Konvencije.

U predmetu Mojsije Vučeljić protiv Crne Gore (Predstavka br. 59129/15),²⁵ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „28. Podnosilac predstavke se žalio, inter alia, na dužinu trajanja parničnog

---

²⁵ Odluka je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 74/2016 od 1. 12. 2016. godine.

postupka, koji je trajao od 28. marta 2005. godine do 23. januara 2013. godine (vidite gornje stavove 3–6). 29. Navedeno je da podnosilac predstave nije uložio kontrolni zahtjev niti tužbu za pokretanje postupka za pravično zadovoljenje. Ipak, Sud smatra da nije bio u obavezi da uloži kontrolni zahtjev kako bi ubrzao parnični postupak, s obzirom da je navedeni pravni lijek efikasan od 4. septembra 2013. godine (vidite Vuke- lić protiv Crne Gore, br. 58258/09, stav 85, 4. jun 2013. godine), a parnični postupak je u to vrijeme već bio okončan. (vidite gornji stav 6). 30. Što se tiče postupka za pravično zadovoljenje, Sud je prvobitno smatrao da, sve dok su postupci u toku i kontrolni zahtjev još uvijek nije smatran efikasnim pravnim lijekom, postupak za pravično obeštećenje se ne može smatrati kao mogućnost za ubrzanje postupka (vidite Mijušković protiv Crne Gore, br. 49337/07, stav 72, 21. septembar 2010. godine, i Boucke protiv Crne Gore, br. 26945/06, stav 72, 21. februar 2012. godine). Ipak, pokazalo se da je pomoću njega moguće ostvariti adekvatnu naknadu za povredu prava na suđenje u razumnom roku (vidite, *mutatis mutandis*, Bulatović protiv Crne Gore br. 67320/10, stav 17–22 i stav 151, 22. jul 2014. godine). Sud ga, shodno tome, smatra efikasnim domaćim pravnim lijekom. 31. Dalje, Sud je prethodno naveo da novo pravilo o ustavnoj žalbi eksplicitno propisuje mogućnost podnošenja ustavne žalbe u smislu, ne samo odluke, već i postupka ili propusta. Uz to, propisana je i mogućnost pravičnog zadovoljenja i ograničavanja svih postupaka koji su u toku pred Ustavnim sudom, uključujući i one koji se tiču ustavne žalbe, do najviše 18 mjeseci (vidite gornje stavove 16 i 19–20). U ovom smislu, Sud smatra da se ustavna žalba u Crnoj Gori može u principu smatrati efikasnim pravnim lijekom od 20. marta 2015. godine, koji je datum kada je novo pravilo stupilo na snagu (vidite Siništaj i drugi protiv Crne Gore, gore naveden, stav 123). Sud smatra da nije bilo izuzetaka u odnosu na ovaj zaključak. Dodatno, relevantno pravilo takođe eksplicitno propisuje mogućnost podnošenja ustavne žalbe koja se odnosi na dužinu trajanja postupka nakon iscrpljivanja pravnog lijeka na osnovu Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku ili ukoliko iz nekog razloga ti pravni lijekovi nijesu efikasni. (vidite gornji stav 18). Stoga, ustavna žalba se mora smatrati efikasnim domaćim pravnim lijekom za žalbe koje se odnose i na dužinu trajanja postupka, tako da ranija sudska praksa nije više primjenjiva (vidite, na primjer, Boucke, gore naveden, stav 79; Stakić protiv Crne Gore, br. 49320/07, stav 41, 2. oktobar 2012. godine; Novović protiv Crne Gore i Srbije, br. 13210/05, stav 45, 23. oktobar 2012. godine). 32. Sud navodi da je Ustavni sud donio svoju odluku na osnovu ustavne

žalbe podnosioca predstavke 21. aprila 2015. godine, što znači poslije relevantnog datuma. Ustavni sud je odbacio žalbu na osnovu toga što je bila nepotpuna, što naknadno nije dopunjena na zahtjev suda, i nije sadržala razloge zbog kojih je podnosilac predstavke smatrao da su povrijeđena njegova osnovna ljudska prava i slobode. Na osnovu toga, podnosilac predstavke nije ispunio formalnosti propisane domaćim zakonom. 33. U smislu gore navedenog, Sud smatra da podnosilac predstavke nije iscrpio sva efikasna domaća pravna sredstva, pa shodno tome, njegova predstavka mora biti odbačena na osnovu člana 35 stav 1 i 4 Konvencije. 2. Dužina trajanja izvršnog postupka 34. Sud navodi da je izvršni postupak trajao od 25. februara 2013. godine do 7. aprila 2014. godine, ili tačnije do 27. maja 2014. godine kada je pokrenut drugi izvršni postupak (vidite gornji stav 7). S obzirom da se kontrolni zahtjev smatra efikasnim pravnim sredstvom od 4. septembra 2013. godine — što znači dok je izvršni postupak još uvijek bio u toku — i da ga podnosilac predstavke nije iskoristio, Sud smatra da njegova žalba po ovom osnovu treba da bude odbačena na osnovu člana 35 stav 1 i 4 Konvencije.”

U predmetu Dimitrijević protiv Crne Gore (Predstavka br. 17016/16),²⁶ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „21. Period koji se uzima u razmatranje je započeo 7. septembra 2005. godine i okončan je 20. oktobra 2012. godine. Napadnuti postupci su, stoga, trajali sedam godina, jedan mjesec i trinaest dana, na tri instance. 22. Sud ponavlja da razumnost dužine trajanja postupka mora biti procijenjena u svijetlu okolnosti slučaja i u odnosu na sljedeće kriterijume: kompleksnost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa kao i što je bilo za podnosioca predstavke pitanje u sporu (vidjeti, među mnogim drugim, Frydlander protiv Francuske [VV], br. 30979/96, stav 43, ECHR 2000-VII). 23. Sud smatra da ni kompleksnost predmeta, ni ponašanje podnositeljke predstavke ne objašnjavaju dužinu trajanja postupka. Vlada nije dostavila bilo kakvo objašnjenje za odlaganje ili dala komentare po tom pitanju. 24. Nakon što je ispitao sav podnijeti materijal, a imajući u vidu sudsku praksu po ovom pitanju, Sud smatra da je, zbog nedostatka bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka više od sedam godina na tri nivoa nadležnosti, bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev ‘razumno vrijeme’. 25. Na osnovu toga, bilo je povrede člana 6 stav 1.”

²⁶ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 87/2017 od 22. 12. 2017. godine.

U predmetu Vučinić protiv Crne Gore (Predstavka br. 44533/10),²⁷ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „32. Podnosilac predstavke je ponovio svoju žalbu da građanski postupci u vezi naknade materijalne štete nijesu okončani u razumnom vremenu kako je to propisano članom 6 stav 1 Konvencije. 33. Vlada je tvrdila da nije bilo povrede člana 6 Konvencije. 34. Postupci su započeti 29. decembra 1998. godine, ali period koji se uzima u razmatranje počinje 3. marta 2004. godine (vidjeti gornji stav 27). Sporni period je okončan 1. aprila 2010. godine. Trajao je, stoga, šest godina i jedan mjesec, na tri nivoa nadležnosti. Ipak, prilikom procjene razumnosti dužine, u obzir se moraju uzeti stanje postupka kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru (vidjeti Laventis protiv Litvanije, br. 58442/00, stav 86, 28. novembar 2002. godine; Đuković, gore navedena, stav 27). Na osnovu toga, Sud primjećuje da su tog datuma postupci već trajali pet godina i dva mjeseca. 35. Razumnost dužine trajanja postupka mora biti procijenjena u svjetlu okolnosti predmeta i u odnosu na sledeće kriterijume: složenost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa kao i šta je bilo sporno za podnosioca predstavke u sporu (vidjeti, između ostalih, Frydlander protiv Francuske [VV], br. 30979/96, stav 43, ECHR 2000-VII). 36. Ispitujući sav materijal koji mu je bio dostavljen i u odnosu na svoju praksu na ovu temu, Sud smatra da u odsustvu bilo kakvog opravdanja dužina trajanja postupka više od šest godina je bila prekomjerna i nije ispunila zahtjev „razumnog vremena”. 37. Na osnovu toga, bilo je povrede člana 6 stav 1. Sud primjećuje da je žalba u vezi dužine trajanja drugog niza građanskih postupaka podnijeta Sudu 26. novembra 2013. godine, odnosno nakon što je odluka Ustavnog suda uručena podnosiocu predstavke. 39. Sud primjećuje da ustavna žalba nije bila djelotvoran pravni lijek za dužinu trajanja postupka u relevantnom periodu (vidjeti Boucke protiv Crne Gore, br. 26945/06, stav 79, 21. februar 2012. godine, Živaljević protiv Crne Gore, br. 17229/04, stav 68, 8. mart 2011. godine), a postala je djelotvorna tek od 20. marta 2015. godine (vidjeti gornji stav 30). Podnosilac predstavke je trebao da podnese predstavku Sudu u roku od šest mjeseci nakon što mu je uručena odluka Vrhovnog suda, a to znači ne kasnije od 7. avgusta 2011. godine. 40. Na osnovu toga, Sud zaključuje, u vezi sa ovim nizom postupaka, da je žalba uložena van roka

²⁷ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 65/2017 od 13. 10. 2017. godine.

od šest mjeseci, pa na osnovu toga mora biti proglašena neprihvatljivom u skladu sa članom 35 stav 1 i 4 Konvencije.”

U predmet *Tomašević protiv Crne Gore*, (Predstavka br. 7096/08),²⁸ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „21. Period koji se ima uzeti u razmatranje je počeo 9. avgusta 2004. godine i još uvijek nije završen. Napadnuti postupci su stoga već trajali više od 12 godina, na dva nivoa nadležnosti. 22. Sud ponavlja da razumnost dužine trajanja postupaka mora biti procijenjena u svjetlu okolnosti predmeta, kao i u odnosu na sledeće kriterijume: kompleksnost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa, kao i važnost onoga što se za podnosioca predstavke dovodi u pitanje u sporu (vidite, između ostalih, *Frydlander protiv Francuske* [VV], br. 30979/96, stav 43, ECHR 2000-VII). 23. Sud smatra da sporni postupci nijesu bili naročito kompleksni. Vlada nije dostavila bilo kakvo opravdanje za period od 9. avgusta 2004. godine do 15. marta 2011. godine, kao ni za druge periode neaktivnosti pred domaćim sudovima. 24. Nakon ispitivanja cjelokupnog podnijetog materijala, a imajući u vidu praksu Suda, Sud smatra da su napadnuti postupci koji su trajali više od 12 godina bili predugi i da nijesu ispunili zahtjev ‘razumnog roka’. 25. Shodno tome, bilo je povrede člana 6 stav 1 Konvencije.”

U predmetu *Boucke protiv Crne Gore* (Predstavka br. 26945/06),²⁹ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „U odnosu na kontrolni zahtjev 72. Sud napominje da izgleda da se sudska praksa tužene države, vezana za kontrolni zahtjev, razvila u određenoj mjeri u odnosu na onu o kojoj su ranije bili dostupni statistički podaci, pošto su izgleda u trideset i jednom predmetu sporni postupci ubrzani nakon što su predati kontrolni zahtjevi (v. stav 47 ove presude i *Živaljević*, citirano ranije, stav 40). Sud takođe primjećuje, međutim, da do danas u značajnom broju predmeta, konkretno u trideset i šest, domaći sudovi ili nisu postupili prema svojim vlastitim odlukama da se ubrza postupak ili je ishod kontrolnog zahtjeva prilično nejasan (v. stav 47 ove presude). 73. Dalje napominjemo da, iako druga podnositeljka predstavke nikada nije podnijela sam kontrolni zahtjev, ona jeste tražila od nadležnih domaćih sudova u mnogo navrata da ubrzaju postupak, ali bez rezultata (v. stav 15 ove presude). Iako je već 2004. godine domaći sudija nadležan za izvršenje bio

²⁸ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 41/2017 od 28. 6. 2017. godine

²⁹ Ova presuda postaće pravosnažna u okolnostima koje su izložene u članu 44 stav 2 Konvencije. U njoj može doći do redakcijskih izmjena.

mišljenja da je pritužba druge podnositeljke predstavke osnovana (v. stav 16 ove presude) više od sedam godina nakon toga, postupak je još uvijek u toku. 74. U tom kontekstu, kao i u svjetlu činjenice da su postupci o kojima je riječ trajali više od devet godina i osam mjeseci prije stupanja na snagu Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, od čega su tri godine i devet mjeseci prošli nakon što je Konvencija stupila na snagu za tuženu državu, sud je mišljenja da bi bilo nerazumno da se od druge podnositeljke traži da iskoristi ovaj pravni put i pravno sredstvo (v. Živaljević, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 60–65; Bijelić, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 76; Parizov, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 45–46). Stoga se prigovor Vlade u tom smislu mora odbaciti. (β) u odnosu na tužbu za pravično zadovoljenje 7527. Sud je već izrazio stav da tužba za pravično zadovoljenje ne može da ubrza postupak dok je postupak još u toku, što je očigledno nešto za što je najviše zainteresovana druga podnositeljka predstavke (v. Mijušković protiv Crne Gore, br. 49337/07, stav 72, 21. septembar 2010. godine). Sud ne vidi nikakav razlog zašto bi u ovom konkretnom predmetu bio drugačijeg mišljenja. (γ) u odnosu na ustavnu žalbu 76. Sud ponovo ističe da odlučujuće pitanje u ocjeni djelotvornosti nekog pravnog lijeka za pritužbu na dužinu postupka jeste da li je podnositelj predstavke imao mogućnost da iskoristi direktan i brz pravni lijek ili ne, a ne da li je postojala posredna zaštita prava zajemčenih članom 6 (v. Scordino protiv Italije (br. 1) [GC], br. 36813/97, stav 195, ECHR 2006-V; Sürmeli protiv Njemačke [GC], br. 75529/01, stav 101, ECHR 2006-VII). Konkretno, pravni lijek ove vrste smatraće se ‘djelotvornim’ ako može da se upotrijebi tako da ubrza donošenje odluke od strane sudova koji rješavaju u predmetu ili da pruži stranci adekvatan pravni lijek za odugovlačenje postupka do koga je već došlo (v. Kudła protiv Poljske [GC], br. 30210/96, stavovi 157–159, ECHR 2000-XI; Mifsud protiv Francuske (dec.), [GC], br. 57220/00, stav 17, ECHR 2002-VIII; Sürmeli, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 99). 77. Sud zapaža da bi Ustavni sud mogao, u najboljem, ukidati odluke koje su donesene po pravnim lijekovima koje predviđa Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i naložiti da kontrolni zahtjev ili tužba za pravično zadovoljenje budu ponovo razmatrani u istom organu koji je donio spornu odluku u prvom navratu (v. stav 41 ove presude). Sam Ustavni sud ne može ni da ubrza postupak niti da obezbijedi pravni lijek, što znači da Ustavni sud pruža posrednu zaštitu, a ne neposredan i brz pravni lijek... 89. Period koji treba uzeti u obzir počeo je 3. marata 2004. godine, kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu

Goru (v. Bijelić, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 69). Izvršni postupak, pokrenut nakon pravosnažnosti presude 1998. godine zato spada u nadležnost Suda *ratione temporis* i to u periodu od više od sedam godina i devet mjeseci, još uvijek nije završen. Sud dalje konstatuje da, da bi se utvrdilo što znači razumna dužina postupka, mora da se uzme u obzir i stanje predmeta 3. marta 2004. godine (v. između ostalog, Mikulić protiv Hrvatske, br. 53176/99, stav 37, ECHR 2002-I, Styranowski protiv Poljske, 30. oktobar 1998, stav 46, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-VIII). S tim u vezi konstatovano je da je ovo konkretno izvršenje trajalo već šest godina prije tog datuma (v. stav 11 ove presude). Sud smatra da se dužina izvršnog postupka o kojoj je ovdje riječ može opravdati samo u izuzetnim okolnostima”.

10. IZVRŠENJE SUDSKIH ODLUKA

Ustaljena praksa Evropskog suda za ljudska prava „štiti izvršenje konačnih (pravosnažnih, obavezujućih sudskih) odluka”. U državama vladavine prava sudske odluke ne mogu biti nedjelotvorne na štetu jedne od stranaka. U skladu s tim, izvršenje sudske odluke se ne može „poništiti ili nepropisno odugovlačiti”. Država ima obavezu da organizuje sistem izvršenja presuda „koji je djelotvoran i na nivou prava i u praksi”.

U predmetu *Mijanović protiv Crne Gore* (Predstavka br. 19580/06),³⁰ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „81. Sud podsjeća da član 6 stav 1 Konvencije, između ostalog, štiti sprovođenje pravosnažnih, obavezujućih sudskih odluka, koje, u državama koje prihvataju vladavinu prava, ne mogu da ostanu neoperativne na štetu jedne strane. Shodno tome, izvršenje sudske presude ne može se spriječiti, učiniti nevažećim ili neopravdano odložiti (v. između ostalog, *Hornsby protiv Grčke*, 19. mart 1997. godine, stav 40, Izvještaji o presudama i odlukama 1997-II). Iako kašnjenje u izvršenju presude može biti opravdano u naročitim okolnostima, ono ne može, međutim, biti takvo da se naruši suština prava koje se štiti po članu 6 stav 1 Konvencije (v. presudu u predmetu *Immobiliare Saffi protiv Italije* [GC], br. 22774/93, stav 74, ECHR 1999-V). 82. Država ima obavezu da organizuje sistem izvršenja presuda koji je djelotvoran i u pravu i u praksi (v. presudu u predmetu *Fuklev protiv Ukrajine*, br. 71186/01, stav 84, 7. jun 2005. godine). Bez obzira na

³⁰ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 6/2014 od 4. 2. 2014. godine.

to da li je izvršni dužnik privatno lice ili subjekt pod kontrolom države, država je ta koja treba da preduzima sve neophodne korake da izvrši pravosnažnu presudu suda, i da, pri tome, obezbijedi djelotvorno učešće cijelog svog aparata (v. *mutatis mutandis*, presudu u predmetu Pini i drugi protiv Rumunije, br. 78028/01 i 78030/01, stavovi 174–189, ECHR 2004-V (izvodi)). 83. Što se tiče ovog konkretnog predmeta, Sud konstatuje da, nasuprot tvrdnjama Vlade, izvršni postupak po samoj svojoj prirodi treba da se rješava brzo (v. stavove 32 i 38; *Comingersoll S. A. protiv Portugala* [GC], br. 35382/97, stav 23, ECHR 2000 IV). Iako može da se prihvati da su neki izvršni postupci složeniji, Sud ne smatra da je ovaj predmet tako složen da bi to opravdalo dužinu izvršenja. 84. Dalje se konstatuje da čak iako otac podnositeljke predstavke nije blagovremeno izmijenio svoj zahtjev za izvršenje od 27. marta 2007. godine, njegov prethodni zahtjev za izvršenje i dalje je ostao registrovan i čekao je na priliv sredstava na račun dužnika (v. stav 24 ove presude). U svakom slučaju, čak i da je to ranije učinio, nejasno je kako bi to ubrzalo predmetno izvršenje s obzirom da nije uspjelo nekoliko drugih licitacija za prodaju nepokretne imovine dužnika, kako je navela Vlada (v. stav 78 ove presude). Stoga Sud smatra da ni period između 24. aprila 2007. godine i 4. maja 2009. godine ne može da se pripíše podnosiocu predstavke, naročito pošto je ranije rješenje za izvršenje bilo kontinuirano na snazi i pripisano je bankovnom računu izvršnog dužnika. 85. Sud takođe konstatuje da Centralna banka nikada nije pokušala da pripíše predmetni dug bilo kom drugom računu izvršnog dužnika uprkos naporima oca podnositeljke predstavke da se to uradi (v. stavovi 13–14 i 17 ove presude). Uz to, od 24. aprila 2007. godine domaći sudovi izdali su još samo jedno rješenje za izvršenje (v. stav 25 ove presude), koje navodno nikada nisu pokušali da izvrše i koje je do danas ostalo neizvršeno. 86. I na kraju, s obzirom na nalaz da država ima odgovornost za dug prema podnositeljki predstave u ovom predmetu, konstatuje se da država ne može, kao opravdanje za predmetno neizvršenje, da se pozove ni na nedostatak svojih sredstava niti na nemaštinu dužnika (v. *mutatis mutandis*, *R. Kačapor i drugi protiv Srbije*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 114). 87. S obzirom na navedeno, Sud nalazi da crnogorske vlasti nisu preduzele neophodne mjere da bi izvršile predmetnu presudu. Stoga Sud nalazi da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije. 2. Član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju 88. Otac podnositeljke predstavke takođe se žalio da su mu zbog neizvršenja predmetne presude povrijeđena imovinska prava. Podnositeljka predstavke navela je da želi da istraje i u postupku po

toj pritužbi. 89. Vlada je osporila tu pritužbu. 90. Sud ponavlja da to što država nije izvršila pravosnažnu presudu koja je donesena u korist oca podnositeljke predstavke i, koju je kasnije naslijedila podnositeljka predstavke, predstavlja zadiranje u pravo podnositeljke predstavke na mirno uživanje imovine, predviđeno u prvoj rečenici prvog stava člana 1 Protokola br. 1 (v. između ostalog, presudu u predmetu *Burdov protiv Rusije*, br. 59498/00, stav 40, ECHR 2002-III).³¹

U predmetu *Jovović protiv Crne Gore*, (Predstavka br. 46689/12),³¹ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „40. Što se tiče drugog dužnika, Sud navodi da su izvršni postupci okončani 18. oktobra 2013. godine. Period koji se uzima u obzir je, shodno tome, trajao osam dana kraće od tri godine i osam mjeseci. 41. Dosljedno je utvrđeno da se podnosioci predstavki ne mogu kriviti za potpunu upotrebu pravnih lijekova koji su im stajali na raspolaganju na osnovu domaćih zakona (vidite primjer *Erkner i Hofauer protiv Austrije*, 23. april 1987. godine, stav 68, Serija A, br. 117). Ipak, prekomjerna i neefikasna upotreba dostupnih pravnih lijekova od strane podnosioca predstavke može doprinijeti dužini napadnutih postupaka. Čak i ako je tačno da je u predmetnom slučaju podnositelj predstavke upotrijebio domaće pravne lijekove u svrhu ubrzanja postupaka, on je to uradio na neefikasan način, podnošenjem jednog pravnog lijeka za drugim, bez čekanja odluke, time doprinoseći dužini trajanja na koju se žalio za ukupan period od devet mjeseci (vidjeti gornji stav 25, uporediti sa *Stibilj protiv Slovenije*, br. 1446/07 i 5667/07, stavovi 75–77, 6. oktobar 2015. godine). 42. Stoga, Sud smatra da je razmatrana domaća presuda vezano za drugog dužnika ostala neizvršena za otprilike tri godine, što se može pripisati nemaru države. 43. Sud dalje navodi da takva dužina trajanja ne može biti opravdana nesolventnošću drugog dužnika, s obzirom na to da je drugi dužnik na kraju platio iznos od 31.000,00 eura podnosiocu predstavke. U ovim okolnostima, Sud smatra da je dužina trajanja izvršnih postupaka u odnosu na drugog dužnika dovela do povrede člana 6 stav 1 Konvencije.”

U predmetu *Vukelić protiv Crne Gore* (Predstavka br. 58258/09),³² Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „98. Što se tiče ovog konkretnog predmeta, Sud konstatuje da predmetna presuda nije bila

³¹ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 57/2017 od 15. 9. 2017. godine.

³² Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 52/2013 od 8. 11. 2013. godine.

izvršena od aprila mjeseca 1997. godine i da je ostala neizvršena do danas (v. stavove 15 i 32 ove presude). Iako je period koji treba uzeti u obzir počeo 3. marta 2004. godine kada je Konvencija stupila na snagu za Crnu Goru (v. Bijelić protiv Crne Gore i Srbije, br. 11890/05, stav 69, 28. april 2009. godine), da bi se utvrdilo koliko je razumna dužina postupka, mora se uzeti u obzir stanje predmeta 3. marta 2004. godine (v. između ostalog, Mikulić protiv Hrvatske, br. 53176/99, stav 37, ECHR 2002-I; Styranowski protiv Poljske, 30. oktobar 1998. godine, stav 46, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-VIII). Sporni izvršni postupak tako je bio u nadležnosti Suda *ratione temporis* u periodu od više od devet godina, a prije tog datuma već je bilo proteklo šest godina i deset mjeseci. Dužina izvršnog postupka o kome je ovdje riječ može se opravdati samo pod izuzetnim okolnostima. 99. Sud konstatuje da između 3. marta 2004. godine i 31. oktobra 2006. godine, što je period od dvije godine, sedam mjeseci i dvadeset devet dana, relevantni nadležni organi nisu učinili nikakav pokušaj da izvrše predmetnu presudu (v. stavove 17–18 ove presude). Od kada su, u februaru 2011. godine, obaviješteni da jedan od novih dužnika zapravo živi u Crnoj Gori, oni, izgleda, nisu učinili nikakav napor do danas da utvrde gdje se on nalazi da bi mu uručili novu odluku, a to je više od dvije godine i mjesec dana i to je, kako je i Vlada navela, preduslov da bi nova odluka o izvršenju postala pravosnažna (v. stav 92 *in fine* ove presude). Za to nije dato nikakvo objašnjenje. Sud smatra da ovi značajni periodi neaktivnosti mogu da se pripišu samo domaćim vlastima. 100. Podnosilac predstavke, sa svoje strane, izgleda nije doprinio ni na koji način odugovlačenju postupka na koji se žalio. U tom smislu, Sud konstatuje da je napravljen pokušaj da se lično podnosiocu predstavke uruči odluka da se izvršni postupak stavi u mirovanje, suprotno relevantnim domaćim odredbama, pošto, izgleda, da je on imao propisno opunomoćenog advokata u to vrijeme, jer je tek u septembru 2009. godine podnosilac predstavke tražio od domaćeg suda da komunicira direktno sa njim (v. stavove 11, 18 *in fine*, 19 i 37 ove presude). Kada je podnosilac predstavke saznao da je izvršni postupak stavljen u mirovanje, on je odmah tražio da se on nastavi (v. stavove 20 i 22 ove presude). Stoga Sud smatra da period između 31. oktobra 2006. godine i 9. septembra 2009. godine takođe ne može da se pripiše podnosiocu predstavke. 101. I na kraju, Sud konstatuje da se ovaj konkretni predmet odnosi na izvršenje presude protiv drugog privatnog lica. Iako se može prihvatiti da neki od tih slučajeva mogu biti složeniji od drugih, Sud ne smatra da je ovaj slučaj tako složen da bi ta složenost

mogla da opravda ovako dugo trajanje postupka izvršenja. Iako je tačno da je bilo drugih imovinsko-pravnih potraživanja u odnosu na predmetni stan, konstatuje se da se prvi od tih postupaka već završio 1999. godine, što je mnogo prije nego što je Konvencija stupila na snagu za tuženu državu, a da je drugi postupak trajao između 2008. godine i oktobra 2009. godine, kada je izvršni postupak na koji se ova predstavka odnosi svakako bio stavljen u mirovanje i stoga se nije moglo smatrati da je taj postupak na bilo koji način mogao na njega uticati. 102. Uzevši u obzir svoju sudsku praksu u ovoj oblasti (v. *mutatis mutandis*, Boucke, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 89–94) i propust domaćih vlasti da pokažu adekvatnu marljivost, Sud nalazi da predmetno neizvršenje predstavlja povredu člana 6 stav 1 Konvencije.”

U predmetu Velimirović protiv Crne Gore (Predstavka br. 20979/07),³³ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „34. Sud podsjeća da, prema opštim pravilima međunarodnog prava, odredbe Konvencije ne obavezuju stranu ugovornicu u vezi bilo kog čina ili činjenice koji su se desili ili situacije koja je prestala da postoji prije datuma stupanja na snagu Konvencije za tu stranu ugovornicu (v. na primjer, *Kadiķis protiv Letonije* (dec.), br. 47634/99, 29. jun 2000. godine). Da bi se uspostavila temporalna jurisdikcija Suda, od suštinskog je značaja utvrditi u svakom konkretnom predmetu, tačno vrijeme navodnog zadiranja u neko pravo. Sud mora da uzme u obzir i činjenice na koje se podnosi-lac predstavke žali i obim prava po Konvenciji za koje se navodi da je povrijeđeno (v. *Blečić protiv Hrvatske* [GC], br. 59532/00, stav 82, ECHR 2006-III). 35. Što se tiče ovog konkretnog predmeta, Sud konstatuje da je predmetna presuda postala pravosnažna 28. aprila 1992. godine i da je morala da bude izvršena do 16. aprila 1993. godine (v. stavove 7 i 8 ove presude). Sud dalje zapaža da je izvršni postupak zvanično okončan 2001. godine, što je bilo prije nego što je Konvencija stupila na snagu za tuženu državu 3. marta 2004. godine. Navedeni postupak okončan je na osnovu činjenice da je izvršni dužnik donio rješenje o raspodjeli stanova 1. marta 2001. godine. Međutim, Sud napominje da ta odluka još uvijek nije bila pravosnažna u vrijeme kada je Konvencija stupila na snagu za Crnu Goru, pošto izvršni dužnik sasvim jasno nije odlučio o prigoruvu podnosioca predstavke u tom smislu. Takva situacija se nastavila i

³³ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 12/2013 od 1. 3. 2013. godine.

dosta vremena nakon ratifikacije, kako su zapazili i sami domaći sudovi, koji su se oglasili po ovom pitanju između 15. aprila 2005. godine i 13. novembra 2006. godine, konstatujući jasno da izvršni dužnik nije donio pravosnažno rješenje o raspodjeli stanova do tada (v. stavove 18–20 ove presude). 36. S obzirom na navedeno, Sud smatra, ne prejudicirajući meritum predmeta, da sporno neizvršenje jeste u nadležnosti Suda *ratione temporis* u smislu člana 35 stav 3 (a) Konvencije. Drugačiji zaključak vodio bi do situacije u kojoj bi država mogla da izbjegne svoju odgovornost za izvršenja samo zvaničnim obustavljanjem izvršnog postupka bez prethodnog izvršenja spornog rješenja, omogućujući na taj način da pravosnažna, izvršna sudska odluka ostane neoperativna na štetu jedne strane (v. *mutatis mutandis*, *Hornsby protiv Grčke*, 19. mart 1997. godine, stav 40, *Izvještaji o presudama i odlukama 1997-II*). Prigovor Vlade u ovom dijelu mora se stoga odbaciti. 37. Sud napominje da predstavka nije očigledno neosnovana u okviru značenja člana 35 stav 3 (a) Konvencije. Sud dalje konstatuje da ona nije neprihvatljiva ni po kom drugom osnovu (v. *mutatis mutandis*, *Nesevski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, br. 14438/03, stav 18, 24. april 2008). Ona stoga mora biti proglašena prihvatljivom.”

U predmetu *Boucke protiv Crne Gore* (Predstavka br. 26945/06),³⁴ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „30. Sud ističe svoju utvrđenu sudsku praksu koja pokazuje da član 6 stav 1 Konvencije, između ostalog, štiti sprovođenje pravosnažnih obavezujućih sudskih odluka koje, u državama koje prihvataju vladavinu prava, ne mogu da ostanu neoperativne na štetu jedne strane. Shodno tome, izvršenje sudske odluke ne može da se spriječi, bude nevažeće niti da se neopravdano odloži (v. između ostalog, *Hornsby protiv Grčke*, presuda od 19. marta 1997. godine, *Izvještaji 1997-II*, str. 510–11, stav 40; *Burdov protiv Rusije*, br. 59498/00, stav 34, ECHR 2002-III; *Jasiūnienė protiv Litvanije*, br. 41510/98, stav 27, 6. mart 2003). Država ima obavezu da organizuje sistem za izvršenje presuda koji je efikasan i sa aspekta zakona i u praksi (v. *Fuklev protiv Ukrajine*, br. 71186/01, stav 84, 7. jun 2005. godine). 31. Nadalje Sud konstatuje da, bez obzira na to da li izvršenje treba da se obavi u odnosu na privatnog subjekta ili u odnosu na državu, država ima dužnost da preduzme sve potrebne korake u okviru svojih nadležnosti da

³⁴ Ova presuda postaće pravosnažna u okolnostima koje su izložene u članu 44 stav 2 Konvencije. U njoj može doći do redakcijskih izmjena.

bi se izvršila pravosnažna sudska presuda i u tome država mora da obezbijedi djelotvorno učešće cijelog državnog aparata, a ukoliko to ne učini, smatra se da ne ispunjava uslove definisane u članu 6 stav 1 (v. ipak u kontekstu starateljstva nad djetetom, *Felbab protiv Srbije*, br. 14011/07, stav 62, 14. april 2009. godine). Međutim, ukoliko država ne izvrši presudu zbog lošeg finansijskog stanja dužnika, to ne može da se smatra krivicom države, osim i u mjeri u kojoj se to može propisati domaćim nadležnim organima, na primjer, njihovim greškama ili kašnjenju u postupku izvršenja (v. *mutatis mutandis*, *Omasta protiv Slovačke* (dec.), br. 40221/98, 10. decembar 2002. godine). 32. I na kraju, Sud ponavlja da postupci izvršenja po samoj svojoj prirodi treba da se sprovode brzo (v. *Comingersoll S. A. protiv Portugala* [GC], br. 35382/97, stav 23, ECHR 2000-IV).”

11. SLOBODA IZRAŽAVANJA I POVREDA UGLEDA

Pravo na zaštitu ugleda je zaštićeno članom 8 Konvencije, u okviru prava na poštovanje privatnog života. Ta povreda mora dostići „određeni nivo ozbiljnosti i biti takva da dovodi u pitanje lično uživanje prava na privatni život”. Kada se pravo na poštovanje privatnog života mora odmjeriti u odnosu na pravo na slobodu izražavanja, ishod zahtjeva ne treba u načelu „da se razlikuje od činjenice da li je Sudu, na osnovu člana 8 Konvencije, podnijelo lice o kome je bilo riječi u novinskom tekstu ili druga strana”, na osnovu člana 10. Oba prava „zaslužuju jednaku pažnju i poštovanje”. Sloboda procjene je u „načelu ista u oba slučaja”. I u jednom i u drugom slučaju se moraju „iznijeti uvjerljivi razlozi” da bi sud odstupio od svoga stava na račun stava domaćih sudova.

U demokratskom društvu mediji imaju ključnu ulogu. Iako se ne mogu prekoračiti određene granice, posebno uzimajući u obzir ugled i prava drugih, „njihova je dužnost da objave, na način koji je u skladu sa njihovim obavezama i odgovornostima, informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa”. To je zadatak medija, a pravo je građana da te informacije dobiju. Da bi se obezbijedila zaštita koja im je zajemčena članom 10 Konvencije, novinari moraju saopštiti informaciju „u dobroj vjeri”. To podrazumijeva „prikupljanje tačnih i pouzdanih informacija u skladu sa načelima odgovornog novinarstva”.

Sudska vlast, kao jemac pravde i temeljna vrijednost države uredne vladavinom prava, mora „uživati povjerenje javnosti, ako želi da bude uspješna i odgovorna u vršenju svojih dužnosti”. Stoga je nužno zaštititi sudije „od izuzetno štetnih i neosnovanih napada, posebno ako se uzme

u obzir da su one dužne da čuvaju diskretnost koja ih sprječava da odgovarajuće reaguju na napade na njih”. Međutim, „sudije mogu biti kritikovani u okviru dopustivih granica, i to ne samo u teorijskom i u opštem smislu”. Kada obavljaju svoje službene dužnosti, oni „mogu biti izloženi većim ograničenjima u pogledu prihvatljivih kritika od običnih građana”. U tom slučaju sud procjenjuje „da li je miješanje u slobodu izražavanja novinara bilo srazmjerno legitimnom cilju zaštite ugleda i prava drugih” (u ovom slučaju sudije).

Član 10 Konvencije ne jemči „potpunu neograničenu slobodu izražavanja”. Izvršenje te slobode „nosi sa sobom dužnosti i odgovornosti”. Ova sloboda je podložna izuzecima, koji se moraju strogo (usko) tumačiti. Potreba za bilo kakvim ograničenjima mora biti uvjerljivo utvrđena.

Prema ocjeni Evropskog suda za ljudska prava, član 10 Konvencije primjenljiv je, ne samo na informacije „ili ideje koje su blagonaklono prihvaćene ili se ne smatraju uvjerljivima ili ne izazivaju nikakvu reakciju, nego i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju”. Test nužnosti u demokratskom društvu traži da sud utvri da je miješenje, koje mu se prigovara, „odgovaralo snažno prisutnoj društvenoj potrebi”.

U predmetu Šabanović protiv Crne Gore i Srbije (Predstavka br. 5995/06),³⁵ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „51. Kako Sud često navodi, sloboda izražavanja koja se jemči članom 10 predstavlja jedan od osnovnih temelja demokratskog društva. Prema stavu 2 toga člana, sloboda izražavanja ne odnosi se samo na „informacije” ili „ideje” koje se doživljavaju kao povoljne ili se smatraju neuvredljivima, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju (v. između ostalog, Castells protiv Španije, 23. april 1992. godine, stav 42, Serija A br. 236, i Vogt protiv Njemačke, 26. septembar 1995. godine, stav 52, Serija A br. 323). 52. Sud takođe podržava pravo na saopštavanje, u dobroj vjeri, informacija o pitanjima od javnog interesa čak i kada takva saopštenja u sebi sadrže neistine ili štetne izjave o privatnim licima (v. mutatis mutandis, Bladet Tromso i Stensaas protiv Norveške [GC], br. 21980/93, ECHR 1999-III) i naglašava da mora da se uzme u obzir da li se sporne izjave odnose na lični život lica ili na njihovo postupanje i stavove u svojstvu službenika (v. Dalban protiv Rumunije [GC], br. 28114/95, stav 50, ECHR 1999-VI). Sud podsjeća, s tim u vezi, da su manja ograničenja

³⁵ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 9/2012 od 10. 2. 2012. godine.

prihvatljive kritike koja se odnosi na više državne službenike, koji djeluju u svom zvaničnom svojstvu, nego ona koja se odnose na privatna lica (v. Thoma protiv Luksemburga, br. 38432/97, stav 47, ECHR 2001-III; Pedersen i Baadsgaard protiv Danske [GC], br. 49017/99, stav 80, ECHR 2004-XI; Mamere protiv Francuske, br. 12697/03, § 27, ECHR 2006-XIII; Dyundin protiv Rusije, br. 37406/03, stav 26, 14. oktobar 2008. godine). 53. U svojoj praksi Sud pravi razliku između iznošenja činjenica i vrijednosnih sudova. Dok se postojanje činjenica može pokazati, istinitost vrijednosnih sudova nije podložna dokazivanju. Kada neka izjava predstavlja vrijednosni sud, srazmjernost zadiranja u neko pravo u odnosu na legitimni cilj tog zadiranja može da zavisi od toga da li postoji dovoljna činjenična osnova za spornu izjavu, pošto čak i vrijednosni sud bez bilo kakve činjenične osnove koja bi ga potkrijepila može da bude pretjeran (v. između ostalog Steel i Morris protiv Ujedinjenog kraljevstva, br. 68416/01, stav 87 in fine, ECHR 2005-II). 54. I na kraju, Sud navodi da priroda i težina izrečene kazne, kao i 'relevantnost' i 'dovoljnost' obrazloženja domaćih sudova, jesu stvari od naročitog značaja kada je u pitanju ocjena srazmjernosti zadiranja u pravo u odnosu na legitimni cilj tog zadiranja, po članu 10 stav 2 (v. Cumpânâ i Mazâre protiv Rumunije [GC], br. 33348/96, stav 111, ECHR 2004, i Zana protiv Turske, 25. novembar 1997. godine, stav 51, Izvještaji o presudama i odlukama 1997-VII), i ponavlja da vlade uvijek treba da se uzdržavaju od izricanja krivičnih sankcija, naročito kada postoje druga pravna sredstva (v. Castells protiv Španije, citirano ranije u tekstu, stav 46). 55. Što se tiče ovog konkretnog predmeta, Sud ističe da pravosnažna krivična presuda o kojoj je ovdje riječ predstavlja zadiranje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. Pošto se osuđujuća presuda bazira na Krivičnom zakoniku, mora se smatrati da ovo zadiranje jeste 'propisano zakonom' u smislu člana 10 stav 2 (v. stav 21 ove presude). Nadalje, ova presuda donesena je radi postizanja legitimnog cilja, tj. 'radi zaštite ugleda drugih'. Strane nisu osporile ove nalaze. Ono što ostaje da se riješi jeste da li je to zadiranje bilo 'nužno u demokratskom društvu' ili, drugim riječima, da li je krivična osuđujuća presuda bila srazmjerna legitimnom cilju koji se želio postići. 56. U tom smislu, Sud najprije navodi da je podnosilac predstavke reagovao na novinski članak čiji je naslov implicirao da je voda za piće zagađena raznim bakterijama. Razumljiva je činjenica da je podnosilac predstavke smatrao da je njegova dužnost kao direktora *Vodovoda* da reaguje na taj članak. Drugo, najznačajniji cilj, kada je organizovana konferencija za štampu, bio je da se informiše javnost o tome da je voda

koja se pumpa u sistem filtrirana i da je zato bezbjedna za upotrebu. Treće, čak iako je on kritikovao glavnog inspektora, ta kritika se odnosila na njegovo ponašanje i stavove u njegovom svojstvu službenika, a ne na njegov privatni život. Kako je navedeno ranije u tekstu ove presude, manja su ograničenja prihvatljive kritike koja se odnosi na više državne službenike, koji djeluju u svom zvaničnom kapacitetu nego ona koja se odnose na privatna lica (v. stav 37 ove presude). Za Sud, primjedbe podnosioca predstavke, čak i ako se prihvati da su predstavljale iznošenje činjenica, a ne vrijednosne sudove, nisu predstavljale neosnovani napad na glavnog inspektora, već su, iz perspektive podnosioca predstavke, predstavljale jasno razjašnjenje stvari koje su bile od izuzetnog javnog interesa. 57. Nadalje Sud napominje da domaći sudovi, bez obzira na to što ih je podnosilac predstavke na to podsticao, nijesu njegove primjedbe smjestili u širi kontekst, odnosno u debatu koja se vodila zbog kvaliteta vode za piće u dotičnom području. U svjetlu ovog prilično ograničenog pristupa cijeloj stvari, teško da se može reći da razlozi koje su naveli domaći sudovi mogu da se smatraju relevantnim i dovoljnim. 58. I na kraju, Sud podsjeća da, iako korišćenje sankcija u oblasti krivičnog prava u predmetima klevete nije samo po sebi nesrazmjerno (v. predmet *Radio Francuska i drugi protiv Francuske*, br. 53984/00, stav 40, ECHR 2004-II; *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske [GC]*, br. 21279/02 i 36448/02, stav 59, ECHR2007-XI; *Długołęcki protiv Poljske*, br. 23806/03, stav 47, 24. februar 2009; *Saaristo i drugi protiv Finske*, br. 184/06, stav 69 in limine, 12. oktobar 2010. godine), priroda i težina izrečenih kazni predstavljaju faktore koji treba da se uzmu u obzir (v. *mutatis mutandis* *Cumpânã i Mazâre*, citirano ranije u ovoj presudi, stav 111). U tom smislu, Sud podsjeća na Rezoluciju Savjeta Evrope, koja je u međuvremenu usvojena i koja poziva države članice koje i dalje predviđaju zatvorsku kaznu za klevetu, čak i tamo gdje se ona zapravo više ne koristi, da je ukinu bez odlaganja (v. stav 25 ove presude). U ovom predmetu, Sud sa zabrinutošću napominje da je podnosiocu predstavke izrečena uslovna kazna koja je pod određenim uslovima mogla da bude promijenjena u zatvorsku kaznu (v. stavove 12 i 22, naročito citirani član 54). 59. U svjetlu svega što smo naveli, a naročito imajući na umu težinu krivičnih sankcija u ovom konkretnom predmetu i ponovo potvrđujući svoju dugu praksu da je po članu 10 stav 2 Konvencije malo prostora za ograničavanje rasprave o pitanjima od javnog interesa (v. *Nilsen i Johnsen protiv Norveške [GC]*, br. 23118/93, stav 46, ECHR1999-VIII), Sud je mišljenja da dotično

zadiranje u prava nije bilo nužno u demokratskom društvu. Shodno tome, utvrđuje se da je došlo do povrede člana 10 Konvencije”.

U predmetu Koprivica protiv Crne Gore (Predstavka br. 41158/09),³⁶ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „61. Sud naglašava da u demokratskom društvu novinari imaju funkciju od suštinskog značaja. Iako oni ne smiju da prekorače određene granice, naročito kada je riječ o ugledu i pravima drugih, njihova je dužnost ipak da prenose — na način koji je u skladu sa njihovim obavezama i odgovornošću — informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa. Novinarska sloboda takođe obuhvata i moguće pribjegavanje određenom stepenu pretjerivanja, ili čak provokacije (v. Dalban protiv Rumunije [GC], br. 28114/95, § 49, ECHR 1999-VI). 62. Prvenstveno su domaće vlasti te koje treba da ocijene da li postoji ‘urgentna društvena potreba’ za ograničenje slobode izražavanja i, u donošenju te odluke, domaće vlasti uživaju određeno polje slobodne procjene (v. Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske [GC], br. 21279/02 i 36448/02, stav 45, ECHR 2007-...). U slučajevima koji se odnose na novinare, polje slobodne procjene države ograničeno je interesima demokratskog društva da se obezbijedi i održava sloboda štampe. Zadatak suda u vršenju nadzorne funkcije jeste da razmatra navodno zadiranje u tu slobodu u svjetlu predmeta kao cjeline i da utvrdi da li su razlozi koje navode državne vlasti da bi opravdali dotično zadiranje ‘relevantni i dovoljni’, te da li su preduzete mjere srazmjerne legitimnom cilju čijem se ostvarenju teži (v. Vogt protiv Njemačke, 26. septembar 1995. godine, stav 52, serija A br. 323; i Jerusalem protiv Austrije, br. 26958/95, § 33, ECHR 2001-II). 63. Treba pažljivo napraviti i razliku između činjenica i vrijednosnih sudova. Postojanje činjenica može da se pokaže, dok za istinitost vrijednosnih sudova ne može da se pruži dokaz (v. Cumpânâ i Mazâre protiv Rumunije [GC], br. 33348/96, § 98, ECHR 2004-XI, i Kasabova protiv Bugarske, br. 22385/03, § 58 in limine, 19. april 2011. godine). 64. Član 10 Konvencije, međutim, ne garantuje u cjelosti neograničenu slobodu izražavanja čak ni za izvještavanje o pitanjima koja su predmet ozbiljne zabrinutosti građana. Po stavu 2 člana 10 ostvarivanje te slobode nosi sa sobom ‘dužnosti i odgovornosti’, što se takođe odnosi i na novinare. Te ‘dužnosti i odgovornosti’ moraju popriimiti veliki značaj kada se radi o pitanju, kako je ovdje slučaj, napada na

³⁶ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 17/2012 od 27. 3. 2012. godine.

ugled pomenutih pojedinaca i o podrivanju 'prava drugih'. Zbog 'dužnosti i odgovornosti' koje su svojstvene ostvarivanju slobode izražavanja, zaštita koja se članom 10 obezbeđuje novinarima u vezi sa izvještavanjem o pitanjima od opšteg interesa uslovljena je time da oni djeluju u dobroj vjeri da bi obezbijedili tačne i pouzdane informacije u skladu sa etikom novinarstva (v. *mutatis mutandis*, *Bladet Tromsø* i *Stensaas* protiv Norveške protiv Norveške [GC], br. 21980/93, stav 65, ECHR 1999-III; *Rumyana Ivanova* protiv Bugarske, br. 36207/03, § 61, 14. februar 2008, te *Kasabova* protiv Bugarske, pomenuto ranije u tekstu ove presude, stav 63). 65. I na kraju, iznos dosuđene naknade štete mora 'da bude u razumnom odnosu srazmjernosti sa ... (moralnom) ... štetom ... koju je pretrpio' dotični tužilac (v. *Tolstoy Miloslavsky* Ujedinjenog Kraljevstva, 13. jul 1995. godine, stav 49 Serija A br. 316-B; *Steel i Morris* protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 68416/01, stav 96, ECHR 2005-II, gdje je Sud bio mišljenja da naknada štete 'koja je dosuđena... iako je bila relativno skromna prema savremenim standardima... (bila je) ... veoma značajna kada se stavi u odnos sa skromnim prihodima i resursima ... podnosioca predstavke ...' i, kao takva, predstavljala je povredu Konvencije; v. takođe *Lepojić* Srbije br. 13909/05, § 77 in fine, 6. novembar 2007. godine, gdje je utvrđeno da je obrazloženje domaćih sudova bilo nedovoljno, s obzirom na, između ostalog, iznos dosuđene naknade štete i troškova koji su iznosili otprilike osam prosječnih mjesečnih zarada). 3. Ocjena Suda 66. U ovom konkretnom slučaju, Sud smatra da pravosnažna presuda u građanskom postupku nedvojbeno predstavlja zadiranje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. U svjetlu relevantnih odredaba Zakona o obligacijama i zabrane retroaktivne primjene zakona po Ustavu Crne Gore, Sud je uvjeren da je to zadiranje bilo 'propisano zakonom' u smislu člana 10 stav 2 Konvencije (v. stavovi 24, 30 i 31 ove presude). Sud ne smatra da se član 198 na koji se poziva podnosilac predstavke (v. stav 30 ove presude) može primijeniti u ovom predmetu, pošto se on odnosi na naknadu materijalne štete. Sud dalje prihvata da je sporna presuda donesena radi ostvarenja legitimnog cilja, naime 'radi zaštite ugleda' drugoga. Ono što ostaje da se riješi, stoga, jeste da li je to zadiranje bilo 'neophodno u demokratskom društvu'. 67. U vezi sa tim, Sud smatra da je sporni članak sasvim jasno bio baziran na navođenju činjenice koja kao takva može da se dokaže. Stoga se mora ispitati da li je bilo posebnih osnova u posebnim okolnostima ovog predmeta da se traži od podnosioca predstavke i glavnog i odgovornog urednika časopisa da provjeri da li je informacija, kojom je navodno oklevetan tužilac, imala činjenični osnov. Sud

napominje u vezi sa tim da je informacija predstavljala ozbiljnu optužbu protiv tužioca, što je još više istaknuto senzitivnošću regionalnog konteksta u vrijeme kada je ona objavljena. U prilog tome, Sud smatra da je prije emitovanja informacije u javnost bilo potrebno biti naročito oprezan. Nadalje, situacija se mora ispitati onako kakva je bila za podnosioca predstavke u vrijeme kada je objavljena, a ne uz naknadno razumijevanje događaja na osnovu informacija iz pisma Tribunala, koje je dobijeno u toku postupka pred domaćim sudovima mnogo vremena poslije cijelog događaja (v. stav 9 ove presude; v. takođe *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*, naveden ranije u tekstu ove presude, stav 66 in fine) „...mine, i relevantni izvori navedeni u toj presudi). 72. Iako je uzeo u obzir sve navedeno, Sud je spreman da prihvati da podnosilac predstavke nije preduzeo adekvatne korake da provjeri vjerodostojnost sporne informacije, ali priznaje takođe da su domaći sudovi, sa svoje strane, imali veoma ograničen pristup cijeloj stvari kada su odbili prijedloge podnosioca predstavke da saslušaju relevantne svjedoke. Međutim, Sud ne smatra da je potrebno da se o ovim pitanjima zauzme čvrst stav, jer u svakom slučaju smatra da je dosuđena naknada štete protiv podnosioca predstavke bila nesrazmjerna (v. *mutatis mutandis, Kasabova protiv Bugarske*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 68).”

12. PRAVO NA DJELOTVORNI PRAVNI LIJEK (PRAVNO SREDSTVO)

Član 13 Konvencije jemči dostupnost pravnog sredstva kojim se sprječava ili ispravlja povreda određenog konvencijskog prava na nacionalnom nivou, „bez obzira na to u kom obliku ona mogu biti obezbijedena u domaćem pravnom poretku”. Dejstvo ovoga člana proteže se i na obavezu države da propiše pravno sredstvo „koje se bavi suštinom navode povrede Konvencije i koje omogućuje primjerenu zadovoljštvinu”.

Ovo pravno sredstvo mora biti „djelotvorno i u praksi i u pravu”. Pritom djelotvornost nije zavisna o „izvjesnosti povoljnog ishoda za podnosioca zahtjeva”. Takođe, državno tijelo ne mora biti sudsko tijelo. Ako pojedinačno pravno sredstvo samo po sebi nezadovoljava zahtjeve iz člana 13 u cjelini zbirom raspoloživih pravnih sredstava u domaćem pravu, ne može se postići djelotvornost.

U predmetu *Eparhija budimljansko-nikšićka i drugi protiv Crne Gore* (Predstavka br. 26501/05), Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „90. Sud dosljedno tumači član 13 tako da on iziskuje pravni lijek

u domaćem pravu samo u odnosu na one zahtjeve koji se mogu smatrati 'dokazivima' u smislu Konvencije (v. na primjer Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. februar 1990. godine, stav 31, Serija A br. 172). Kriterijumi koje je potrebno ispuniti da bi se neki zahtjev smatrao „dokazivim” ne mogu se tumačiti drugačije od kriterijuma koji se koriste (Eparhija budimljansko-nikšićka and others v. montenegro decision 15) kada se neki zahtjevi proglašavaju 'očigledno neosnovanima' (v. Powell i Rayner, citirano ranije u tekstu ove odluke, stav 31, i Kienast protiv Austrije, br. 23379/94, stav 54, 23. januar 2003. godine). 91. Pošto su pritužbe podnosilaca predstavki po članovima 6 i 1, te članu 1 Protokola br. 1 proglašene 'očigledno neosnovanima', odnosno nekompatibilnima *ratione materiae*, (v. stavove 87, 76 i 78 ove odluke), Sud je mišljenja da se one ne mogu smatrati 'dokazivima' za svrhe člana 13. Pritužbe podnosilaca predstavke po članu 13 u vezi sa navedenim članom isto su tako, dakle, očigledno neosnovane i moraju se odbaciti u skladu sa članom 35 stavovi 3 (a) i 4 Konvencije.”

U predmetu Vidosava Kaluđerović-Brajović protiv Crne Gore (Predstavka br. 10226/08),³⁷ Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „52. Sud dosljedno tumači član 13 tako da on propisuje da mora da postoji pravni lijek u domaćem pravu samo za povrede za koje se može smatrati da se mogu 'argumentovati' u smislu Konvencije (v. npr. presudu u predmetu Powell i Rayner protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. februar 1990. godine, stav 31, Serija A br. 172). Kriterijumi koje je potrebno ispuniti da bi se za neku pritužbu moglo reći da se može 'argumentovati' generalno gledano, ne mogu se tumačiti drugačije od kriterijuma koji se primjenjuju kada se pritužbe proglašavaju 'očigledno neosnovanima' (v. presudu u predmetu Powell i Rayner, citirano ranije u tekstu ove odluke, stav 31, Kienast protiv Austrije, br. 23379/94, stav 54, 23. januar 2003. godine). 53. Pošto su pritužbe podnositeljke predstavke po članu 6 i članu 1 Protokola br. 1 proglašene 'očigledno neosnovanima', Sud je stava da se ne može smatrati da se te pritužbe 'mogu argumentovati' za svrhe člana 13 (v. presudu u predmetu A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], br. 3455/05, stav 123, ECHR 2009). Pritužba podnositeljke predstavke po članu 13 uzeta zajedno sa navedenim članovima stoga je takođe očigledno neosnovana i mora se odbaciti po članu 35 stavovi

³⁷ Odluka je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 27/2014 od 30. 6. 2014. godine.

3(a) i 4 Konvencije. Iz tih razloga, Sud jednoglasno proglašava predstavku neprihvatljivom.”

U predmetu Barać i drugi protiv Crne Gore (Predstavka br 47974/06),³⁸ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „26. Sud ponavlja da, u skladu sa članom 35 stav 1 Konvencije, on može da se bavi samo pritužbama nakon što su iscrpljeni svi domaći pravni lijekovi i podsjeća da je obaveza Vlade koja tvrdi da svi pravni lijekovi nisu iscrpljeni da uvjeri sud da je lijek koji nije iscrpljen bio djelotvoran i dostupan i u teoriji i u praksi u relevantnom vremenskom periodu (v. između ostalog, *Bijelić protiv Crne Gore i Srbije*, br. 11890/05, stav 75, 28. april 2009. godine). 27. Što se tiče ovog konkretnog predmeta, Sud napominje da formulacija člana 70 Zakona o Ustavnom sudu iz 1993. godine (v. stav 13 ove presude, a naročito član 70 stav 3) implicira da se pravni lijek koji se njime predviđa odnosi na one predmete u kojima su određene odredbe proglašene neustavnim nakon što je već donesena sporna odluka, a ne na one kod kojih je relevantna odredba bila proglašena neustavnom prije nego što je usvojena odluka. Sudska praksa koju je navela Vlada sasvim sigurno izgleda potkrepljuje ovaj zaključak (v. stavove 17–21 ove presude). S obzirom na to Sud smatra da pravni lijek na koji nas upućuje Vlada nije bio na raspolaganju podnosiocima predstavke 28. U svakom slučaju, Sud napominje da je dotični pravni lijek bio u praksi zahtjev da se ponovo otvori sporni postupak (v. stav 17 ove presude). U vezi sa tim, podsjećamo da se zahtjev za ponovno otvaranje postupka koji je već zaključen po osnovu pravosnažne sudske odluke ne može obično smatrati djelotvornim pravnim lijekom u smislu člana 35 stav 1 Konvencije (v. između ostalog *Josseline Riedl Riedenstein i drugi protiv Njemačke* (dec.), br. 48662/99, 22. januar 2002. godine). Situacija može biti drugačija ako se može utvrditi da po domaćem pravu takav zahtjev može stvarno da se smatra djelotvornim pravnim lijekom (v. *K. S. i K. S., A. G protiv Švajcarske*, br. 19117/91, Odluka Komisije od 12. januara 1994. godine, Odluke i Izvještaji (DR) 76-A, str. 70). Međutim, Vlada nije podnijela podatke o takvoj sudskoj praksi. Stoga njihov prigovor u ovom smislu mora da se odbije čak i ako se pretpostavi da je dotični pravni lijek bio dostupan. 29. Sud konstatuje da predstavka nije očigledno neosnovana u smislu člana

³⁸ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 17/2012 od 27. 3. 2012. godine

35 stav 3 (a) Konvencije, te da nije neprihvatljiva ni po jednom drugom osnovu. Stoga se ona mora proglasiti prihvatljivom.”

U predmetu *Milić protiv Crne Gore i Srbije* (Predstavka br. 28359/05),³⁹ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „71. Sud navodi da član 13 garantuje djelotvoran pravni lijek pred nacionalnim vlastima za navodnu povredu svih prava i sloboda zagantovanih Konvencijom, uključujući i pravo na suđenje u razumnom roku po članu 6 stav 1 (v. između ostalog, *Kudla protiv Poljske* [GC], br. 30210/96, stav 156, ECHR 2000-XI). 72. Sud dalje podsjeća da pravni lijek koji se odnosi na dužinu postupka jeste „djelotvoran” ukoliko može da se koristi ili da ubrza postupak pred sudovima koji rješavaju u predmetu ili da obezbijedi strani u postupku adekvatno pravno sredstvo za kašnjenja u postupku do kojih je već došlo (v. *Sürmeli protiv Njemačke* [GC], br. 75529/01, stav 99, ECHR 2006-VII). 73. I na kraju, Sud naglašava da je, nesporno, najbolje rješenje u apsolutnom smislu u mnogim oblastima, prevencija. Kada sudski sistem ima nedostataka vezanih za uslov razumnog roka iz člana 6 stav 1 Konvencije, najdjelotvornije je rješenje imati pravni lijek koji je osmišljen da ubrza postupak da bi se spriječilo da postupak bude pretjerano dug. Takav pravni lijek neporecivo je bolji od pravnog lijeka kojim se samo dosuđuje nadoknada pošto on takođe sprečava da se dalje utvrđuju povrede za iste vrste postupaka i nije tu samo da ispravi povredu a posteriori, kao što to čini pravni lijek naknade štete. 74. Međutim, kako je navedeno u tekstu ove presude, postojanje takvih pravnih lijekova mora da bude dovoljno sigurno ne samo u teoriji, već i u praksi, i ukoliko to nije slučaj, pravni lijek neće ispunjavati uslov da je dostupan i djelotvoran (v. stav 49 ove presude). 75. Što se tiče ovog predmeta, Sud konstatuje da je Vlada Crne Gore u svojim preliminar-nim napomenama navela da su postojali pravni lijekovi za pritužbu podnosioca predstavke na dužinu izvršnog postupka po članu 6 stav 1, a da je taj prigovor odbačen iz razloga opisanih u stavovima 52–59 ove presude. 76. Sud iz istih razloga zaključuje da je došlo do povrede člana 13 kada se on uzme zajedno sa članom 6 stav 1 Konvencije na osnovu nepostojanja djelotvornog pravnog lijeka u domaćem pravu za pritužbu podnosioca predstavke koja se odnosi na dužinu neizvršenja o kome je ovdje riječ (v. *Stakić protiv Crne Gore*, br. 49320/07, stavovi 55–60, 2. oktobar 2012

³⁹ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 34/2013 od 19. 7. 2013. godine.

(još nije pravosnažna) ; v. takođe Stevanović protiv Srbije, br. 26642/05, stavovi 67–68, 9. oktobar 2007; i, *mutatis mutandis*, Rodić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, br. 22893/05, stavovi 84–85, 27. maj 2008). 77. Sud opet želi da navede da će možda ponovo razmotriti svoj stav u vezi sa ovim pitanjem ukoliko Vlada bude u mogućnosti da pokaže u budućim predstavkama ove vrste, u odnosu na konkretne predmete, da su ovi pravni lijekovi efikasni (v. stav 52 ove presude, *in fine*).”

U predmet Živaljević protiv Crne Gore (Predstavka br. 17229/04),⁴⁰ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „56. Sud ponavlja da odlučujuće pitanje u ocjeni djelotvornosti nekog pravnog lijeka, koji se odnosi na pritužbu na dužinu postupka, jeste da li je bilo moguće da podnosilac predstavke dobije direktno i brzo pravno sredstvo ili ne, a ne da li je podnosilac predstavke imao pristup indirektnoj zaštiti prava koje se jemči članom 6 (v. Scordino protiv Italije (br. 1) [GC], br. 36813/97, stav 195, ECHR-2006, i Surmeli protiv Njemačke [GC], br. 75529/01, stav 101, 8. jun 2006). Naročito, pravni lijek ove vrste smatra se ‘djelotvornim’ ako se može koristiti da se ubrza odluka suda koji rješava u predmetu ili da se obezbijedi stranci u sporu adekvatno sredstvo za rješavanje pitanja odlaganja do kojeg je već došlo (v. Kudła protiv Poljske [GC], br. 30210/96, stavovi 157–159, ECHR 2000-XI; Mifsud protiv Francuske (odluka), [GC], br. 57220/00, stav 17, ECHR 2002-VIII; Surmeli protiv Njemačke [GC], citirano u stavu 99 ove presude). 57. I na kraju, djelotvornost nekog posebnog pravnog lijeka obično se ocjenjuje u odnosu na datum kada je podnesena predstavka (v. na primjer, Baumann protiv Francuske, br. 33592/96, stav 47, ECHR 2001-V (izvodi)), s tim što postoje izuzeci od ovog pravila koji se mogu opravdati posebnim okolnostima svakog pojedinačnog slučaja (v. Nogolica protiv Hrvatske (odluka), br. 77784/01, ECHR 2002-VIII).”

13. PRAVO NA IMOVINU

Evropski sud za ljudska prava je utvrdio u odnosu na Crnu Goru 6 povreda čl. 1 Protokola 1, uz Evropsku konvenciju (povreda prava na imovinu).

Da podsjetimo ovaj član sadrži 3 pravila:

1) opšte prirode: načelo mirnog uživanja imovine;

⁴⁰ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 9/2012 od 10. 2. 2012. godine.

- 2) lišavanja prava svojine i uslovi;
- 3) pravo države da kontroliše (nadzire) vršenja prava svojine u skladu sa opštim interesom.

Drugo i treće pravilo se tumače u vezi sa opštim načelom iz prvog pravila. Glavni cilj prvog pravila je zaštita lica od neopravdanog miješanja države u mirno uživanje imovine. Međutim, svaka ugovorna strana je dužna da obezbijedi prava i slobode određene u Konvenciji. Izvršenje ove opšte dužnosti može uključiti i „pozitivne obaveze koje su sastavni dio obezbjeđenja djelotvornog uživanja prava zajemčenih Konvencijom”. Miješanjem u mirno uživanje imovine i propuštanje činjenja mora se uspostaviti „pravnička ravnoteža između zahtjeva opšteg interesa zajednice i zahtjeva temeljnih prava pojedinca”. Nesigurnost „bilo da je zakonodavna, administrativna ili proističe iz praksi koje primjenjuju vlasti, činilac je koji se uzima u obzir prilikom postupanja države”.

Prema članu 58 Ustava Crne Gore „jemči se pravo svojine. Niko ne može biti lišen ili ograničen prava svojine, osim kada to zahtijeva javni interes, uz pravičnu naknadu”.

Prema članu 116 Ustava Crne Gore „Opština vrši odreda svojinska ovlašćenja na stvarima u državnoj imovini, u skladu sa Zakonom. Opština ima imovinu”.

U predmetu Eparhija budimljansko-nikšićka i drugi protiv Crne Gore (Predstavka br. 26501/05), Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „66. Sud podsjeća da podnosilac predstavke može da tvrdi da je došlo do povrede člana 1 Protokola br. 1 samo u onoj mjeri u kojoj se sporne odluke odnose na njegovu/njenu ‘imovinu’ u okviru značenja ove odredbe. Koncept ‘imovine’ ima autonomno značenje koje je nezavisno od formalne klasifikacije u domaćem pravu (v. Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke [GC], br. 25701/94, stav 60, ECHR 2000-XII). 67. ‘Imovina’ u okviru značenja člana 1 Protokola br. 1 može da bude ili ‘postojeća imovina’ ili sredstva, uključujući potraživanja, u odnosu na koja podnosilac predstavke može da tvrdi da je imao barem ‘legitimna očekivanja’ da će biti realizovana, odnosno da će on ili ona steći djelotvorno uživanje imovinskog prava. S druge strane, nada da će se odavno ugašeno imovinsko pravo obnoviti ne može se smatrati ‘imovinom’ u okviru značenja člana 1 Protokola br. 1, kao ni uslovno potraživanje koje je zastarjelo zbog toga što uslovi nisu bili ispunjeni (v. npr. Gratzinger i Gratzingerova protiv Republike Češke (dec.) [GC], br. 39794/98, 10. jul 2002. godine, stav 69, kao i Prince Hans-Adam II od Lihtenštajna protiv Njemačke [GC], br. 42527/98, stav 83, ECHR 2001-VIII). Potraživanje se može smatrati

sredstvom samo kada je u dovoljnoj mjeri utvrđeno da se ono može realizovati (v. *Kopecký protiv Slovačke* [GC], br. 44912/98, stav 49, ECHR 2004-IX). Ne može se govoriti o 'legitimnom očekivanju' ako ne postoji potraživanje za koje je u dovoljnoj mjeri utvrđeno da predstavlja sredstva (v. *Baťa protiv Republike Češke* (dec.), br. 43775/05, 24. jun 2008. godine)."

U predmetu *Vidosava Kaluđerović-Brajić protiv Crne Gore* (Predstavka br. 10226/08)⁴¹, Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „43. Sud dalje podsjeća da podnosilac predstavke može da navodi povredu člana 1 Protokola br. 1 samo u onoj mjeri u kojoj se njegove ili njene pritužbe odnose na 'imovinu' u smislu te odredbe. 'Imovina' može da bude 'postojeća imovina' ili sredstva, uključujući i potraživanja, u odnosu na koje podnosilac predstavke može da tvrdi da ima barem 'legitimno očekivanje' (što mora biti konkretnije od puke nade) da će ona biti realizovana, tj. da će on ili ona dobiti djelotvorno uživanje imovinskih prava (v. između ostalog, presudu u predmetu *Gratzinger i Gratzingerova protiv Republike Češke* (dec.) [GC], br. 39794/98, stav 69, ECHR 2002-VII; i u predmetu *Kopecký protiv Slovačke* [GC], br. 44912/98, stav 35, ECHR 2004-IX). Poređenja radi, nada da će se neko imovinsko pravo priznati, a da ono nije moglo djelotvorno da se ostvaruje nakon stupanja na snagu Protokola br. 1 za državu o kojoj je riječ, ne može da se smatra 'imovinom' u smislu člana 1 Protokola br. 1 (v. presudu u predmetu *Gaćeša protiv Hrvatske* (dec.), br. 43389/02, 1. april 2008. godine).”

U predmetu *Garžičić protiv Crne Gore* (Predstavka br. 17931/07)⁴², Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „37. Sud primjećuje da se član 1 Protokola br. 1 ne odnosi na regulisanje građanskih prava između strana u privatnom pravu. U ovom konkretnom slučaju, stoga, odluke sudova protiv podnosioca predstavke, prema pravilima privatnog prava, ne mogu da se smatraju neopravdanim zadiranjem države u imovinska prava strane koja je izgubila spor. I zaista, upravo je funkcija sudova da odlučuju u sporovima čije regulisanje spada u nadležnost domaćeg prava i van djelokruga Konvencije (v. *mutatis mutandis*, *Kuchar, i Kuchar i Stis protiv Republike Češke* (dec.), br. 37527/97, 21. oktobar 1998. godine; v. takođe i *S. Ö., A. K., Ar. K. i Y. S., P. E., H. V. protiv Turske* (dec.) 31138/96, 14. septembar 1999. godine; *H. protiv Ujedinjenog*

⁴¹ Odluka je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 27/2014 od 30. 6. 2014. godine.

⁴² Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 7/2011 od 28. 1. 2011. godine.

Kraljevstva, br. 10000/82, Odluka Komisije od 4. jula 1983. godine, DR 33 p. 247 at p. 257; i Bramelind i Malmström protiv Švedske, br. 8588/79, Odluka Komisije od 12. oktobra 1982. godine, DR 29, p. 64 at p. 82). Stoga predstavka u ovom dijelu nije saglasna *ratione materiae* sa odredbama Konvencije u okviru značenja člana 35 stav 3 i mora biti odbačena u skladu sa članom 35 stav 4 Konvencije.”

U predmetu Lakićević i drugi protiv Crne Gore i Srbije (Predstavke br. 27458/06, 37205/06, 37207/06 i 33604/07),⁴³ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „59. Princip koji se generalno primjenjuje u slučajevima po članu 1 Protokola br. 1 jednako je relevantan kada je riječ o penzijama (v. Andrejeva protiv Letonije [GC], br. 55707/00, stav 77, 18. februara 2009. godine, i, noviji predmet, Stummer protiv Austrije [GC], br. 37452/02, stav 82, 7. jul 2011. godine). Tako ova odredba ne jemči pravo na sticanje imovine (v. između ostalog, Van der Mussele protiv Belgije, 23. novembar 1983, stav 48, Serija A br. 70; Slivenko protiv Letonije (dec.) [GC], br. 48321/99, stav 121, ECHR 2002-II; Kopecký protiv Slovačke [GC], br. 44912/98, stav 35 (b), ECHR 2004-IX), niti garantuje bilo kakvo pravo na penziju nekog konkretnog iznosa (v. između ostalog, Müller protiv Austrije, br. 5849/72, Izvještaj Komisije, od 1. oktobra 1975, Odluke i izvještaji (DR) 3, str. 25; T. protiv Švedske, br. 10671/83, Odluka Komisije od 4. marta 1985, DR 42, str. 229; Janković protiv Hrvatske (dec.), br. 43440/98, ECHR 2000-X; Kuna protiv Njemačke (dec.), br. 52449/99, ECHR 2001-V (izvodi); Lenz protiv Njemačke (dec.), br. 40862/98, ECHR 2001-X; Kjartan Ásmundsson protiv Islanda, br. 60669/00, stav 39, ECHR 2004 IX; Apostolakis protiv Grčke, br. 39574/07, stav 36, 22. oktobar 2009; Wiczorek Poljske, br. 18176/05, stav 57, 8. decembar 2009; Poulain protiv Francuske (dec.), br. 52273/08, 8. februar 2011; Maggio i drugi protiv Italije, br. 46286/09, 52851/08, 53727/08, 54486/08 i 56001/08, stav 55, 31. maj 2011). Međutim, kada država ugovornica ima na snazi zakon kojim se predviđa isplata na osnovu prava na penziju — bez obzira na to da li se za to postavlja uslov da se prethodno plate doprinosi ili ne — tada taj zakon mora da se smatra instrumentom koji generiše imovinske interese koji spadaju u djelokrug člana 1 Protokola br. 1 za lica koja ispunjavaju njegove uslove (v. Carson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], br. 42184/05, stav

⁴³ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 17/2012 od 27. 3. 2012. godine.

64, ECHR 2010...). Smanjenje ili prestanak isplate penzije može zbog toga da predstavlja zadiranje u pravo na imovinu koje treba da se opravda (v. Kjartan Ásmundsson, citiran ranije, stav 40; Rasmussen protiv Poljske, br. 38886/05, stav 71, 28. april 2009; i Wiczorek, ranije citiran, stav 57). Prvi i najvažniji uslov člana 1 Protokola br. 1 jeste da svako zadiranje vlasti u mirno uživanje imovine mora da bude zakonito (v. Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke [GC], br. 25701/94, stavovi 79 i 82, ECHR 2000-XII) i da treba da ima legitiman cilj 'u javnom interesu'. 61. Prema sudskoj praksi Suda, domaće vlasti, zbog neposrednog poznavanja svoga društva i njegovih potreba, u principu su u boljem položaju od međunarodnih sudija da odluče o tome što je 'u javnom interesu'. Po sistemu koji je ustanovljen Konvencijom, na tim je organima da naprave inicijalnu procjenu o tome da li postoji problem koji izaziva zabrinutost javnosti kojim bi se opravdale mjere zadiranja u mirno uživanje imovine. Štaviše, pojam 'javnog interesa' nužno je širok. Konkretno, odluka da se donesu zakoni koji se tiču penzija ili socijalnih davanja obuhvata pitanja iz ekonomske i socijalne oblasti. Sud prihvata da u oblasti socijalnih zakona, uključujući i zakon o penzijama, države uživaju široko polje slobodne procjene, što u interesu socijalne pravde i ekonomske dobrobiti može legitimno da ih vodi do toga da koriguju, ograniče visinu iznosa ili čak da smanje iznos penzija koje bi se normalno plaćale populaciji koja za to ispunjava uslove, uključujući, kako je u ovom predmetu slučaj, putem pravila o nespojivosti primanja penzije i plaćenog rada. Međutim, sve ovakve mjere moraju da se sprovode na način u kome nema diskriminacije i uz ispunjavanje uslova srazmjernosti. Zbog toga, polje slobodne procjene, koje je na raspolaganju zakonodavnom organu, u implementiranju takvih politika treba da bude široko, a njegov sud o tome što je 'u javnom interesu' treba da se poštuje ukoliko taj sud nije očigledno bez razumnih osnova (v. na primjer, Carson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [GC], br. 42184/05, stav 61, 16. mart 2010; Andrejeva protiv Letonije [GC], br. 55707/00, stav 83, 18. februar 2009; kao i Moskal protiv Poljske, br. 10373/05, stav 61, 15. septembar 2009). 62. Svako zadiranje mora takođe da bude u razumnoj mjeri srazmjerno cilju koji se želi postići. Drugim riječima, mora se postići 'fer ravnoteža' između zahtjeva da se u obzir uzme opšti interes zajednice i uslova da se zaštite osnovna prava pojedinca. Takva ravnoteža ne postoji ako dotično lice ili lica moraju, pojedinačno gledano, da podnesu preveliki teret (v. James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. februar 1986. godine, stav 50, Serija A br. 98; i Wiczorek, citirano ranije u tekstu ove presude, stavovi 59 60, i drugi izvori u toj presudi). 63.

Iako se ne smije previdjeti da član 1 Protokola br. 1 ne ograničava slobodu države da izabere vrstu ili iznos davanja koje pruža u okviru šeme socijalnog osiguranja (v. *Stec i drugi*, citirano ranije u ovoj presudi, stav 54; *Stec i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], br. 65731/01, stav 53, ECHR 2006-VI; i *Wieczorek*, citirano ranije u ovoj presudi, stav 66 in limine), važno je i da se potvrdi da li je pravo podnosioca predstavke da dobija davanja iz šeme socijalnog osiguranja, o kojoj je bilo riječi, prekršeno na način koji dovodi do štete po suštinu penzijskih prava (v. *Domalewski*, citirano ranije u ovoj presudi; *Kjartan Ásmundsson*, citirano ranije u ovoj presudi, stav 39 in fine; i *Wieczorek*, citirano ranije u ovoj presudi, stav 57 in fine).⁴⁴

U predmetu *A. i B. protiv Crne Gore* (Predstavka br. 37571/05),⁴⁴ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „Sud podsjeća da devizna štednja predstavlja imovinu u smislu člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju (v. *Kovačić i drugi protiv Slovenije* (dec.), br. 44574–98 et al., 9. oktobar 2003. godine, te *Trajkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* (dec.), br. 53320/99, ECHR 2002-IV). Sud takođe ponavlja da zadiranje javnih vlasti u mirno uživanje imovine treba da bude zakonito (v. *Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke* (GC), br. 25701/94, stav 79, ECHR 2000-XII) i da treba da ima legitiman cilj ‘u javnom interesu’. Prema utvrđenoj sudskoj praksi Suda, izraz ‘u skladu sa zakonom’ iziskuje da sporna mjera treba da ima neki osnov u domaćem pravu, a takođe se odnosi i na kvalitet predmetnog zakona, jer propisuje da ta mjera treba da bude dostupna dotičnom licu i da njeni efekti budu predvidljivi (v. *Kurić i drugi protiv Slovenije* [GC], br. 26828/06, stav 341, ECHR 2012 (izvodi); v. takođe *Amann protiv Švajcarske* [GC], br. 27798/95, stav 50, ECHR 2000-II; *Slivenko protiv Letonije* [GC], br. 48321/99, stav 100, ECHR 2003-X).”

U predmetu *Bijelić protiv Crne Gore i Srbije* (Predstavka br. 11890/05),⁴⁵ Evropski sud za ljudska prava zauzeo je sljedeći stav: „79. Podnosioci predstavke ponovo su potvrdili svoje pritužbe, a Vlada Crne Gore ustvrdila je da se čine naponi da se predmetna presuda izvrši. 80. Članom 1 Protokola br. 1 garantuje se, između ostalog, pravo na imovinu, koje obuhvata pravo na neometano uživanje svoje imovine, kao i pravo raspolaganja svojom imovinom (v. mnoge izvore, a naročito *Marckx protiv Belgije*, 13. jun 1979.

⁴⁴ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 34/2013 od 19. 7. 2013. godine.

⁴⁵ Presuda je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 82/2009 od 14. 12. 2009. godine.

godine, stav 63, serija A br. 31). 81. Po članu 1 Konvencije, svaka strana ugovornica 'garantuje svakome u svojoj nadležnosti prava i slobode određene u Konvenciji'. Obavljanje ove opšte dužnosti može da sadrži pozitivne obaveze koje su sadržane u obezbjeđivanju djelotvornog ostvarivanja prava koja se garantuju Konvencijom. 82. U kontekstu člana 1 Protokola br. 1, te pozitivne obaveze mogu da znače da država mora da preduzme mjere neophodne da se zaštiti pravo na imovinu (v. na primjer, Broniowski protiv Poljske [GC], br. 31443/96, stav 143, ECHR 2004-V), naročito kada postoji direktna veza između mjera za koje podnosilac može legitimno da očekuje da ih nadležni organi preduzmu i djelotvornog uživanja njegove ili njene imovine (v. Öneriyildiz protiv Turske [GC], br. 48939/99, stav 134, ECHR 2004-XII). 83. Stoga je dužnost države da upotrijebi sva raspoloživa pravna sredstva koja su joj na raspolaganju da bi izvršila pravosnažnu sudsku odluku, bez obzira na činjenicu da je ona donesena protiv privatnog lica, kao i da obezbijedi da se pravilno postupi po svim relevantnim postupcima u domaćem pravu (v. *mutatis mutandis*, Marčić i ostali protiv Srbije, citiran ranije u tekstu ove presude, stav 56). 84. Što se tiče ovog predmeta, Sud najprije napominje da nemogućnost drugog i trećeg podnosioca predstavke, da isele tuženoga iz predmetnog stana, predstavlja zadiranje u njihova imovinska prava (v. stav 80 u tekstu ove presude). Drugo, predmetna presuda postala je pravosnažna do 27. aprila 1994. godine (v. stavove 15 i 16 u tekstu ove presude), njeno izvršenje bilo je potvrđeno 31. maja 1994. godine (v. stavove 16 i 17 u tekstu ove presude), a Protokol br. 1 stupio je na snagu u odnosu na Crnu Goru 3. marta 2004. godine (v. stav 69 u tekstu ove presude), što znači da je sporno neizvršenje u nadležnosti Suda *ratione temporis* već gotovo pet godina, a prije toga je već proteklo deset godina. I na kraju, ali najznačajnije, sama policija je priznala da oni nisu u mogućnosti da ispune svoju zakonsku dužnost (v. stavove 32, 49 i 51 u tekstu ove presude), što je na kraju prouzrokovalo predmetno kašnjenje u izvršenju. 85. U svjetlu gore navedenog, Sud je mišljenja da nadležni organi Crne Gore nisu ispunili svoju pozitivnu obavezu, u okviru značenja člana 1 Protokola br. 1 da izvrše presudu od 31. maja 1994. godine. Shodno tome, utvrđeno je da je došlo do kršenja navedene odredbe.”

14. POVRAĆAJ ODUZETIH IMOVINSKIH PRAVA ILI OBEŠTEĆENJE (TZV. RESTITUCIJA)

U presudama Evropskog suda za ljudska prava se ponavlja da Konvencija ne nameće obaveze ugovornicima da obezbijede zadovoljštinu za

nepravdu ili štetu uzrokovanu prije nego što je Konvencija stupila na snagu. Stoga se član 1 Protokola 1 „ne može tumačiti kao naznačenje bilo kakve obaveze državama ugovornicama da vrate oduzeta imovinska prava prije nego što su ratifikovale Konvenciju”. Isto tako, član 1 Protokola 1 „ne nameće nikakva ograničenja” slobode državama ugovornicama da utvrde obim povraćaja imovinskih prava i izaberu uslove pod kojima pristaju da ih vrate pređašnjim imalcima (vlasnicima).

Međutim, ako, nakon ratifikacije Konvencije i Protokola 1, država donese propis „o potpunom ili djelimičnom vraćanju” oduzetih imovinskih prava, smatra se da je taj akt stvorio novo imovinsko pravo, zaštićeno članom 1 Protokola 1 „za lica koja ispunjavaju uslove za priznavanje takvog prava”. Isto važi i za „mjere povraćaja ili naknade utvrđene prije ratifikacije, pod uslovom da su ti propisi ostali na snazi nakon što je država ugovornica ratifikovala Protokol br. 1”.

U predmetu Eparhija budimljansko-nikšićka i drugi protiv Crne Gore (Predstavka br. 26501/05), Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći stav: „68. Kada strana ugovornica, nakon što ratifikuje Konvenciju i Protokol br. 1, donese zakonski instrument kojim se predviđa potpun ili djelimičan povraćaj imovine koja je oduzeta u prethodnom režimu, može se smatrati da takav zakonski instrument generiše novo imovinsko pravo zaštićeno po članu 1 Protokola br. 1 za lica koja ispunjavaju uslove da bi to pravo dobila. Isto se može odnositi i na aranžmane za restituciju ili obeštećenje utvrđene zakonskim instrumentima prije ratifikacije, ako su ti zakonski instrumenti ostali na snazi nakon što je strana ugovornica ratifikovala Protokol br. 1 (sv. Kopecký protiv Slovačke [GC], citirano ranije u tekstu ove odluke, stav 35(d), i Broniowski protiv Poljske [GC], br. 31443/96, stav 125, ECHR 2004-V). Međutim, član 1 Protokola br. 1 ne uvodi nikakvu opštu obavezu stranama ugovornicama da vrate imovinu koja je na njih prenesena prije nego što su ratifikovali Konvenciju, niti uvodi bilo kakvo ograničenje slobode strana ugovornica da odrede obim povraćaja imovine i da odaberu uslove pod kojima su one saglasne da povrate imovinska prava bivšim vlasnicima (v. Jantner protiv Slovačke, br. 39050/97, stav 34, 4. mart 2003. godine).”

U predmetu Vidosava Kaluđerović-Brajović protiv Crne Gore (Predstavka br. 10226/08)⁴⁶, Evropski sud za ljudska prava je zauzeo sljedeći

---

⁴⁶ Odluka je objavljena u „Službenom listu CG”, br. 27/2014 od 30. 6. 2014. godine.

stav: „44. Dalje se konstatuje da član 1 Protokola br. 1 ne uvodi nikakvu opštu obavezu državama članicama da vrate imovinu koja je na njih bila prenesena prije nego što su ratifikovale Konvenciju, niti se uvodi bilo kakvo ograničenje slobode Visokih strana ugovornica da odrede obim povraćaja imovine i da odaberu uslove pod kojima su spremne da vrate imovinska prava bivšim vlasnicima (v. presudu u predmetu Kopecký protiv Slovačke[GC], citirano ranije u tekstu ove odluke, stav 35; i u predmetu Jantner protiv Slovačke, br. 39050/97, stav 34, 4. mart 2003. godine).”

Zoran P. Rašović

MONTENEGRO AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Summary

The paper analyzes numerous aspects of the relationship between Montenegro and the European Court of Human Rights. In the introductory notes, it is indicated that the General Property Code for the Principality of Montenegro contained some of the rights and prohibitions that are currently applied by the European Court of Human Rights on the basis of convention law. A special part of the work is dedicated to Montenegro and the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In this regard, the judgments of the European Court of Human Rights related to Montenegro are presented and analyzed. One part of the work refers to the execution of judgments of the European Court of Human Rights in Montenegro. The second part of the paper is dedicated to typical human rights, their protection and cases related to Montenegro. In this sense, the most common cases related to the following human rights are presented: right to life, prohibition of torture, right to freedom and security, right to access to court, freedom of expression and damage to reputation, right to effective legal remedy, right to property. A good part of the work is devoted to the violation of the right to a trial within a reasonable time.

Key words: Montenegro, European Court of Human Rights, human rights, property, protection of human rights

